

PAPER DETAILS

TITLE: Karabük`de Sanayilesmenin İktisadi ve İçtimai Tesirleri

AUTHORS: Fahri Findikoglu

PAGES: 1-37

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100897>

Karabük'de Sanayileşmenin İktisadî ve İctimaî Tesirleri

Prof. Dr. Z. F. FİNDİKOĞLU

Birinci konuşmamızda Karabük'ün en geniş mânasıyla, iktisadiyatını aksettirdik ve coğrafi zemin üzerindeki nüfus birikmesini, daha sonra ikinci konuşmada bu teraküme meydan veren sanayi müessesesini, içindeki insan ve irade unsurlarıyla birlikte gösterdik. Şimdi bu iktisadiyat temeli üzerindeki içtimaiyat meselelerine geçiyoruz.

Modern sosyoloji, modern cemiyetlerin durumundan ilham alan yeni bir tâbir üzerinde fazlasıyla durmaktadır: Değişme - Changement, change. Ayrıca herhangi bir değişimin başka çeşit değişmelere tesiri de sosyolojik araştırmalar için ikinci bir durak noktası oluyor. Böylece içtimai örgünün, kompleksin bütün elemanları ele alınmakta, aralarındaki *interaction*'lar, karşılıklı tesirler tahlile tâbi tutulmaktadır.

Karabük'ün yapısını gösterdikten, demografik serpişini, sınaî varlığını ve çalışma müessesesini belirttikten sonra temeli *iktisadî* - *sınaî* olan ana değişimin:

- a. Umumiyetle ekonomik mahiyetteki, sonra da,
- b. Dolayısıyla yaptığı sosyo - kültürel

tesirlerini bu konuşmamızın konusu olarak ele alacağız.

Önce ekonomik neviden olan tesirler üzerinde duralım.

a. Büyük sanayiın sınaî tesirleri;

Bu tâli başlığın sizde uyandıracığı garip duyguyu izale için hemen söyleyelim: İlk ağır sanayi şehrimizde yeni bir küçük sanayi doğmuş ve gelişmekte bulunmuştur. Umumiyetle büyük sanayiın orta ve küçük sanayii bertaraf ettiği şeklinde yaygın olan, ilhamını marksist diyalektikten alan telâkkinin tersine olarak Karabük¹, bir yeni küçük sanayi hayatına meydan vermektedir¹.

1) Bu nokta, yani küçük ve orta sanatların "büyük" ler, bir kelime ile "endüstri" tarafından yutulup yutulmadığı meselesi hakkında bakılabilir: Z. F. : Sınıf Mücadelesi 1939, İş Mecmuası, Sayı 16; Keza "Sosyalizm, C. II. 1948. de mukayeseli misâller vardır.

Türkiye'nin bu ilk ve şimdilik yegâne olan ağır sanayi şehrinin: snai müessesesine ait müşahadelerimizi, elde edilen bilgi ve notlarla karıştırarak size anlattıktan sonra bu büyük sanayi tesisinin pek enteresan bir tezahürüne temas edeceğiz.

Söyle ki: Karabük yalnız ağır sanayi beldesi olmakla kalmıyor, aynı zamanda tipik bir küçük sanayi vasatı da teşkil ediyor. Filhakika Karabük'te şahsî teşebbüs mahsülü olan bir küçük sanayi, bütün seciyeleriyle "Nev'i şahsına mahsus - Sui Generis" olarak görünmektedir. Şehrin 1955 tarihinde vücuda gelen Ticaret Odasına kayıtlı on gurup teşebbüs nev'i içinde demircilikle alâkalı küçük işletmeler mühim bir yer tutuyor. Karabük'ü ziyaret ettiğimiz günlerde "Oda" tarafından hazırlanmış resmî bir raporda şu satırlar görülüyor: "Şehirde 12 haddehane vardır. Bunların yıllık kapasitesi 100-120 bin tondur. Fiilî istihsal şimdiye kadar cereyan kifayetsizliği ve münavebe ile çalışma yapılması sebebiyle 35-40 bin ton idi. Elektrik şebekesinin genişletilmesinden dolayı önümüzdeki yılda istihsal miktan çok artacaktır. Şehrin küçük sanayiine hâkim iş kolu demir ve çelikle ilgilidir. Motorlu kara nakil vasıtalarına ait kaliteli ve Avrupa emsalindeki yedek parçalar istihsali bir düzeye yükselmektedir. Pik dökümü işleri de kayda değer bir vaziyette olup yılda beş bin tonu bulmaktadır".

Odanın âza toplulukları arasında görülen ve D.Ç.I. nin ham maddelerini işleyen küçük sanayi erbabı ilk teknik terbiyelerini D.Ç.I. de elde etmişler, tıpkı yüksek mâden mühendislerinin bilahare resmî sektörden ayrılmaları gibi sonradan hususî teşebbüse geçmişlerdir. Bu nokta sosyal ve iktisadî mobilite bakımından üzerinde ehemmiyetle durulacak bir nokta olsa gerektir.

Bu pek enteresan başlangıç ve gelişme acaba ağır sanayiın zuhur ettiği başka memleketlerde de görülmüş müdür? Yâni küçük sanayiın döne dolaşa aynı kolda ve aynı merkezde küçük sanayi işletmelerine, bilhassa devletçi büyük sanayiın yine aynı kolda yine aynı merkezde hususî teşebbüs sektörlerine girecek yep yeni küçük sanayi işletmelerine meydan vermesi ile alâkalı bir durumdan başka sanayileşme tarihlerinde bir iz var mıdır? Yoksa XIX. asır başlangıcı ile yıkılan eski tipte küçük sanatlarımızın ferdî çalışma ve istiklâl zevki, eski "hurfet" lerin âdet ve an'anelerinin kuvvetli izleri yeni tipte küçük sanayi tiplerine imkân mı vermiyor? Bir nevi "küçük" ve "orta" ölçüsü, halk aklının ve "hikmet - Sageſse" nin güdücü kuvvetini mi teşkil ediyor? Bu nokta iki asır kadar evvel başlayan iktisadî zihniyet çözülüşünü telâfi edecek yeni bir

zihniyet örölüşünün başlangıcı da sayılabilir. Ancak bu başlangıç doğuşunu devletçi büyük sanayi politikasına borçlu olduğu gibi varlığı da onunla mukayyet bulunmaktadır. Bir an için D.Ç.İ. nin gayrı mevcut olduğunu düşünmek, bu hususi küçük sanayi sektörünün de ortadan silinmesi ve ciizlaşmasıyla aynıdır. Karabük'te D.Ç.İ. olmaksızın her hangi bir küçük sanayi kökleşmesinden bahsetmek için yetesiye mücehhez bulunmadığımızı zannediyoruz. Bir sosyoloji asistanının Karabük'te yaptığı müşahadeleri tesbit ederken Karabük küçük sanayii için "Karabük kurulurken aynı zamanda bir küçük sanayi merkezi halinde inkişaf etmesi ihtimali her halde hiç kimsenin hatırına gelmemiştir" demesi pek yerindedir.

Nevi şahsına has olan bu hususi sektörün muhafazası da aynı şartta bağlıdır: "Fabrika evvelâ onların ham maddelerini, kullandıkları kütük demiri temin eder. Sonra bu vasıflı işçileri de fabrika yetiştirmektedir".

Her biri Türk teşebbüs kudretinin atılgan numûnesi olan bu küçük sanayi işletmesi sahiplerini isimleriyle sıralamak, her biri üzerinde iktisadi psikoloji ve şahsi teşebbüs terbiyesi bakımından durmak her halde çok ufuk açıcı olacaktır. Biz burada yalnız bu gibi araştırmaları yapacak olanlar için D.Ç.İ. ile alâkalı küçük teşebbüslerin sahiplerini sıralamakla kalacağız.

a. Ferdî teşebbüsler:

Mustafa Yazıcı, Azmi Özçapa, Mehmet Işık, Cemal Erol, İhsan Kes, Yılmaz Gürol, İsmail Güven, Osman Yücel, İbrahim Sözen, Ali Pişkin, Recep Sözen, Yakup Kefelioğlu, Mehmet Vergili, Emin Şahin, Kemal İnce.

b. Şirket halinde teşebbüsler:

Demir Sanayi Limited Şirketi, Beştaşlar Kolektif Şirketi, Hatiboğlu Kolektif Şirketi.

2) Bize bu isimleri muhtevî listeyi başka nevi teşebbüs sahiplerinin adlarıyla birlikte veren İktisat Fakültesi talebelerinden Rahmi Ulu, aynı zamanda bu teşebbüslerden bazılarına ait mesleki biyografya nümuneleri de hazırlamıştır. Bunlardan bazılarına ait biyografik bilgiler Yıldız Turan'ın evvelce işaret ettiğimiz raporunda mevcuttur. Enstitümüzdeki "Türkiye Köy ve Şehir Sosyolojisi Araştırma Merkezi" ndeki (Karabük Arşivi) nde mahfuz olan ve ictimai mobilitenin tipik misâllerini veren bu nümunelerin başkaları tarafından yapılacak diğer denemelerle birlikte neşri bizdeki teşebbüs zihniyetinin tipik tahlillerini verebilir. Genç iktisatçı namzedlerine bize yaptıkları yardımdan dolayı teşekkür etmek isteriz.

Aynı zamanda iktisadi ve içtimai“ hareketlilik, Seyyaliyet - Mobilité” problemi ile de alâkalı olan bu noktaya ileride ayrıca temas edeceğiz.

b. Büyük sanayiî ticarî ve zirai tesirleri:

Mesleki teşkilatlar bahsinde verilen mâlûmat, Karabük'ün sınai durumu dışında fakat şüphesiz yine ona bağlı diğer ekonomik meselelerini aydınlatmıştır zannındayız.

Anlaşıldığı üzere Karabük'ün iktisadi durumu umumiyetle ve doğrudan doğruya D.Ç.İ. ile ilgilidir. Şöyle böyle 7.000 civarında olan D.Ç.İ. personelinden başka, şehirde yaşayan 25.000 insanın büyük bir kısmı da fabrika ile alâkalıdır. Mevcut ailelerin %80 i fabrikaya mensup şahıslar tarafından iâşe ve ihata edilmektedir. İşletmenin bir ayda personeline ödediği meblağın 3,5 milyon liradan ibaret olduğunu söylemek yeter. Bu paranın mühim bir kısmı Karabük piyasasında kalmaktadır. İşletme mensupları işçilerde dahil olduğu halde umumiyetle tasarruf yapabilecek durumdadırlar.

Karabük ticaret ve sanayi erbabı, faaliyet ve teşebbüslerini Türkiye D.Ç.İ. mâmüllerinden istifade istikametine tevcih etmişlerdir ve onları imâl, ihraç ve satma ile çok sıkı alâkalıdır. Hususile Karabük şehrinde ticarî hayat çok hareketlidir. D.Ç.İ. nin ihtiyaçlarından mühim bir kısmı Karabük tüccarları tarafından taahhüd ve temin edilir. Bu arada Orman İşletmelerinin büyük ve geniş ihaleleri unutulmamalıdır.

Şehrin D.Ç.İ. haricindeki yıllık ithalat ve istihlakı, kırk milyon lira tutarındadır. Zirai maddeler, gıda maddeleri, giyim eşyaları gibi maddeler istihsalı pek mühim değildir. Bu yüzden kazanın ihracatı, umumiyetle demir ve keresteye inhisar eder.

D.Ç.İ. ve Orman İşletmelerinin yıllık istihsalatının memleketimizin her tarafına sevk edilmesi Karabük'de hareketli bir nakliyeciliğin teşekküsüne meydan vermektedir. Kazanın kendi hububat istihsalı nüfusun istihlak ihtiyacını dahi karşılamaz. Keza bakliyat istihsalı de böyledir. Nüfusun büyük bir kısmı bu bakımdan müstehlik durumundadır.

Hülâsa ticari ve sınai bir bütün olarak Karabük her gün daha çok şehirleşmekte, bunun neticesi olarak bol inşaat yapılmaktadır. Gerek D.Ç.İ. nin büyük inşaatları, gerekse hususî inşaat her yıl biraz daha artmaktadır.

Doğuş ve serpilisini devletçi bir ekonomi politikasına borçlu olduğunu gördüğümüz Karabük, aynı siyasetin büyük sanayi dışındaki tezahürlerinden de faydalanmaktadır. Bundan bir müddet evvel, 1942 senesinde Karabük Orman İdaresi başında olan değerli ormancı şair dostum Kemal Üney'le beraber baştan başa gördüğümüz bölge Orman işletmesi sahası 49.087.57 hektara balığ oluyor. Bunun 120.000 i tam ormanlık olduğuna göre oldukça zengin bir orman varlığı karşısındayız. Faydalandığımız bir rapora göre "bu ormanların %68,5 u iyi vasıflı koru ormanıdır. Saha, yapım ve verim bakımından en iyi ormanlarımızdan olan Karabük ormanlarının yıllık istihsali 60.000 M³ dir. Yenice nahiyesinde devlete ait olan fabrika dışında hususî teşebbüse ait tesisler de vardır. Bölgedeki hususî kereste fabrikalarında yılda 30.000 M³ kereste imâlatı yapılmakta ve ihraç olunmaktadır³".

Karabük ormancılığının bizi daha ziyade alâkadar eden tarafı, Karabük'ün şehirleşme vetiresine olan tesiridir. Karabük Ticaret Odasında kayıtlı âza arasında kereste ticareti ve taahhüdü ile iştigal edenler de görülmektedir. Her ne kadar sayılan demircilikle ilgili hususî teşebbüs sahipleri sayısı kadar değilse de, yeni bir kaza merkezi için ehemmiyetli sayılabilir.

Bu vesile ile sözü edilen ehemmiyetin eski Türkiye için de yabancı olmadığını gösterebiliriz. Gerçekten Karabük'ün dahil olduğu orman sahasının fennî şekilde işletilmesi işinin XIX. asırda zihinleri işgal ettiği görülüyor. Bir kaynaktan şöyle deniyor: "Bu ormanların mevcudiyetine rağmen haricîten külliyetli kereste ithal ediyoruz. Mâmûlâtı ecnebiyeye bu ihtiyaç neden? Zira ecnebî mâmûlâtın intizam ve mükemmeliyeti vardır... Bu mükemmeliyeti bizde de elde etmek için kuvvî mâliye lâzımdır. Efrat buna nâkteredir olamaz ise de hisse ile büyük şirketler ve sermayeler vücuda getirilmesi ve menabîi serveti mülkiyemizden istifade edilmesi kabildir⁴". Böyle "on bin kıt'a cesim orman" m kıymetlendirilmesi bir aralık bu günkü Karabük'ü de içine alan Kastamonu Vilâyetini, resmî bir makam olarak işgal etmiş, fakat düşünce yalnızca düşünce olarak kalmıştır⁵.

3) Karabük Ticaret Odası'nın 15.11.1960 tarihli raporuna göre. (Rapor suretini bize veren Oda İdare Heyetine teşekkür ederiz).

4) Bk. Rahmi Ulu Raporu. (Raporda beş müteşebbis adı zikrediliyor: Rifat Akılhoğlu — İhsan Yalçın — Hüseyin Merter — Nihat Akılhoğlu — Ahmet Arpak).

5) Bk. Kastamonu Salnamesi, 1321, Sf. 375. Bu fikir, yani "Şirket" endişesi Tanzimatla, bilhassa Namık Kemal ile başlayan, fakat bir türlü gerçek-

Kazanın hayvancılığı pek mühim değildir. Yerinde T. O. ndan edindiğimiz ve ziyaret tarihimizdeki durumu gösteren rakamlar, pek öyle ihraç metaı olabilecek sayıya varmıyor⁶.

Hayvancılığı da içine alan bir zirai değişmeden bahsedilebilir mi? Bu günkü yeni Karabük'ü içine alan eski Safranbolu, zamanla Safranbolu'yu kendine bağlayacak görünen yannki Karabük'ün ziraileşmesi için yakın tarihten serpilen bazı ümitler veriyor.

XIX. asırda bu çevrenin dutçuluğu hakkında bilgi veren bir kaynak "1287 de 25.000 dut fidanının dikildiği" ni, bu günkü Karabük'ün Yenışehir semtinin dahil olduğu sahada çok verimli, bereketli üzüm bağlarının bulunduğunu, "bu üzümlerin Kastamonu vilâyetinin sair bazı mahallerinde hasıl olan üzümlere bilvücu müreccah olup, hele çavuş üzümleri İstanbul'ca meşhur çavuş üzümlerine muadil olduğu" nu, kaydediyor⁷. Aynı neviden bir kaynak şimdiki Karabük havâlisini de içine alan sahada 19.800 meyva ağacı dikilmesine işaret etmektedir⁸. Aynı kaynaklar "civar vilâyetlere ihraç edilen sebzeler" den de bahsetmektedir⁹. Yakın tarihin gösterdiği bu ışıklara rağmen sanayileşmiş çevrede kuvvetlenmesi gereken bir modern ziraileşmeden eser yoktur. Bir kısım sanayi işçilerinin isâbetli şekilde şehir - köy beraberliğini idame etmeleri, şehirleşen köylü - işçinin ne nisbette şehri köye iletebildiği de ayrıca üzerinde durulabilir. Hülâsa Karabük, şehre yardımcı olan bir köyleşme, ziraileşme siyasetine son derece muhtaçtır. Bu cihet düşünülmezse şehrin sanayileşmesi yetim ve iğreti kalabilir.

c. Büyük sanayiün münakaleye tesiri:

D.Ç.I. kuruluşundan sonra belli bir anda mâmûllerinin naklı işi ile karşılaştığı zaman tren yanında rekâbete kalkışan bir hususî nakliyatçılık sektörünün doğduğu görülmüştür. Biz burada bu hususî teşeb-

leşemiyen pek mühim bir iktisadî düşünce ile alakalıdır. Bk. Bizde, Şirket..., "İş ve Düşünce", 1961, Sayı: 236.

6) Karabük T. O. memurları tarafından bizim için yerinde hazırlanan bir raporda şu rakamlar görülmüyor: "At: 1904 — Eşek: 1451 — Katır: 832 — Koyun: 16252 — Sığır: 20122 — Manda: 3067 — Keçi: 10928 — Tiftik keçi: 19240". Bu mütevazı hayvan varlığının ne nisbette bölge hayvancılığına ve onun vasıtasile umumî hayvancılığa kıymet eklediği hakkında bir fikir edinilememiştir.

7) Bk. Kastamonu Salnamesi, 1884,

8) Bk. Kastamonu Salnamesi, 1293,

9) Bk. Kastamonu Salnamesi, 1310, Sf. 376.

büs işinin D.Ç.İ. ile ilgili tarafını — ki az mühim değildir — bir yana bırakarak yeni doğan sanayi şehrinin insan nakli ile alakalı yönünü belirticeğiz.

İlk ağır sanayi müessesemizin temellerinin atıldığı 1937 yılından itibaren bilhassa Karabük - Ankara, daha sonra Karabük - İstanbul arası insan geliş ve gidişi bir mesele teşkil etmeğe başlamıştır. Her ne kadar Karabük adına ilk defa tanınma fırsatı veren şimendifer, her iki istikametteki yolcu için elverişli olmuşsa da zamanla 1) Sür'at ve 2) Ücret bakımlarından kara nakliyatçılığı belirmiş, böylece Karabük'te Türkiye'deki umumî tren - otobüs rekabeti içinde yer almıştır.

Filhakika bugün tren ile rekabet eden bir Karabük kara nakliyatçılığı karşındayız. Arsa alım ve satım işinde isimleri ön safta bulunan ve Karabük'ü yeni veya ikinci merkez sayan Safranbolu tipi münakale işlerinde de aktif görülüyor. İlk nakliyat işleri 1940 dan sonra Abdi Akarsu ve İsmail Atay'la başlamış, sonra zamanla iki nakliyat şirketi vücade gelmiştir¹⁰:

- 1 — Güven Şirketi;
- 2 — Uludağ Şirketi;

Bizim ziyaretimiz sıralarında ikincisi birincisi ile rekabete girişmiş, o zamana kadar on lira olan Karabük - Ankara ve 22,5 liradan ibaret Karabük - İstanbul yolcu ücretini sırası ile beş ve on liraya indirmiş, birincisi de bunu kabul ve tatbik zorunda kalmış ve:

	Tren	Otobüs
Karabük - Ankara	17,5	5
Karabük - İstanbul	32	15

mukayesesi görülmüştür. Memleketimiz için umumî bir münakale siyasetinin merkezinde yer alan tren - otobüs rekabetine, böylece Karabük'te en düşündürücü manzarası ile katılıyor. Yalnız bu kara ulaştırması Karabük - Zonguldak trenlerine, kara yolunun son derece anzaflığı yüzünden tesir edememektedir. Bu hususî nakliyatçılığın bir de şehir içi ve Karabük - Safranbolu ve civarı köyler arası uzamaları da mev-

10) Bu şirketlerin sadece isimlerinde gayriresmî bir şirketlik hali bulunduğunu söyleyelim. "Uludağ" ın rekabetine maruz kalan "Güven" on otobüs sahibi yedi dostun aralarındaki yazısız ve mukavelesiz ahbaplığa dayanmaktadır!

cuttur. Henüz belediyesinin şehir içi insan nakli ile iştigale başlamadığı Karabük, bu suretle beledi bir işi şimdilik, D.Ç.İ. nin kendi nakil vasıtaları yanında, hususî sektöre bırakmış bulunmaktadır.

d. Büyük sanayiın dolayısıyla yaptığı tesirler:

Türkiyenin ilk ağır sanayi merkezinin "şehirleşme" sini ve doğurduğu "netice" leri takip ederken doğrudan doğruya veya dolayısıyla olan tesirleri belirli surette tayin etmek nazari bakımdan oldukça güçtür. Bir bakıma "Ağır sanayi ile cihazlanma", doğrudan doğruya yalnız bir netice husule getirebilir: *Şehirleşme*. Diğer bütün "neticeler" veya "tesirler" hep *dolayısıyla* diye vasıflandırılmalıdır.

Bu âşikârğa rağmen biz endüstrinin küçük sanayi hayatına, ticaret ve münakeleye, mâli müesseselerin kuruluşuna... olan tesirlerini, yâni *iktisadî* neviden olanları *doğrudan doğruya* kategorisine ithal ettik.

İktisadî olanları dışındaki terbiye din, sanat müesseseleriyle ilgili bulunanları ikinci nevi tesirler, *dolayısıyla* beliren neticeler arasına sokacağız ve bunları şimdi ele alacağız.

1. Büyük sanayi ve ilk, orta öğretim müessesesi :

Karabük'ün kendine mahsus bir maarif dâvası, hattâ bazı tarafları ile *modern* ve *orijinal* gibi yabancı kelimelerle ifade edilen vasıflar taşıdığı, bu vasıfların da umumî maarif meselemize rehberlik yapabileceğini söylersem şaşmayınız. Konuşmamızın bu paragrafı sonunda hayretinizin zail olacağına, belki de bahis mevzuu *modernlik* ve *orijinallik* le yetesiye meşgul olmadığımızı düşüneceğinize eminim.

Geçen asrın sonlarında Safranbolu'nun 170 ilk mektebini tesbit eden Guinet, bunların bulundukları yerleri göstermiyor¹¹. Bu mekteplerden birinin Öğlebeli Köyü ve dolayısıyla Karabük mahallesiyle alâ-

11) Bu 170 sayısının cami, medrese, mahalle köşelerindeki dinî öğretim yerlerine ait olduğu şüphesizdir. Fransız coğrafyacısı bunları rahatça "École" olarak göstermiş olmalı! Bk. V. Guinet: a.g.e. sf. 184. Bir eski harfli türkçe kaynak'ta aynı rakamı veriyor: 173 müslim, 3 gayrimüslim sîbyan mektebi. Bk. Kastamonu Salnamesi, 1310 (1894), Safranbolu kazası, Sf. 376. Bu tarihten 25 yıl kadar önce ise 60 müslim, 2 gayrimüslim sîbyan mektebi mevcuttu. Bk. Kastamonu Salnamesi, 1287, sf. 125. Prof. W. M. Ramsay'ın "The historical Geography of Asia Minor, 1890, Sf. 21, 52, 320" unda "Safaranboli" den bahis varsa da çevrenin kültür ve maarif hayatı hakkında bir işaret yoktur.

kadar olacağını da zannetmiyoruz. Keza Safranbolu'nun 12 Medresesi ve bir tek Rüştüyesiyle adı geçen köy halkının her hangi bir alâkası bulunacağı düşünülemez. Kaldı ki aynı kaynak Safranbolu'dan Amasra ile 105 kilometrelik bir yol bulunduğunu zikrediyor. Bu vaziyette Öğlebeli, Karabük'ün ne an'anevi, dinî öğretim müesseselerinden (Medreselerden), ne de Cumhuriyet öncesi yeni tip Rüştüye ve iptidaiyelerden çocukları gönderip okutmak suretiyle olsun, nasibini aldığı iddia edilemez. Bu hal Cumhuriyet devresinin ferdalanna, D.Ç.İ. kuruluşuna kadar devam etmiş olsa gerektir.

Bir Anadolu köyünün on üç hanelik mahallesinin adıyla anılan Türkiye'nin ilk ağır sanayi şehrimizin çocukları için bir ilk mektep lüzumu tâ ilk zamanlarda hissedilmiş; fakat nahiyenin idarî varlığı buna müsait olmadığından D.Ç.İ. hususî bir ilk mektep kurmuş, 1949 senesinde bu mektep hususî bir orta mektebe doğru gelişmiştir. Daha sonra Türkiye liselerine katılan D.Ç. lisesi adı ile yeni bir lise biçimine giren müessese işte bu mekteptir.

D.Ç.İ. nin meydana verdiği bu maarifçilik hareketi yanında resmî teşkilat olarak şehirde şimdiye kadar 5 ilk mektep vücade gelmiş bulunmaktadır. Okuma çağında bulunan kasaba çocuklarının hemen hepsini içine alan bu beş mektebin bir sene öncesine ait talebe mevcudu 3922, muallim mevcudu ise 62 dir.

1943 de D.Ç.İ. nin 125 talebesi bulunan hususî bir orta mertebî olarak ziyaret ettiğim müesseseyi 1953 - 54 yılında da Türkiye Liseleri içinde mühim bir yeri olan büyük bir liseye çevrilmiş görüyoruz. Bu arada aynı zamanda sahip de değiştirmiş, pek cüz'î ve sembolik bir bedel ile — ki 1000 liradır— Maarife devredilmiştir. Şimdi 413 kız ve 1237 si erkek olmak üzere 1650 talebesi vardır. 1954 den beri her sene talebe artış miktarı 400 kadardır. D.Ç.İ. nin vaktiyle Orta mektep olarak inşa ettirdiği bina, Lisenin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu yüzden çifte öğretim ile idare edilmektedir.

2. D.Ç.L. nin tipik bir "Sanayi Lisesi" olmasına doğru;

Maarife intikal etmiş olmasına rağmen işletmenin adını muhafaza etmek suretiyle D.Ç.L. olarak adlandırılan mektebin, yalnız Karabük'ün ihtiyaçlarını karşılamakla kalmadığını söyleyelim. Lisenin bütün liselerimiz içinde hususî bir hüviyeti vardır ve bu hüviyetile apayrı dertlere sahiptir. Bunlardan biri, yedi sene önce D.Ç.İ. den maarife intikal ile

alâkalıdır. Şöyle ki, D.Ç.İ. ne bağlı olduğu zaman, ağır sanayi müessesimizin her çeşit nimetlerinden faydalandığı, hocaları, D.Ç. memurları gibi çeşitli kolaylıklardan istifade ettiği halde bu gün Yenişehirin göbeğinde âdeta memur tabakası ikiliğine meydan vermektedir. Bu ikilik daha ziyade yapı siyasetinde göze çarpıyor. Lise binasının maarife devrinden beri, D.Ç.İ. nin o zamana kadar yaptığı yardımlar, meselâ kömür ve elektrik yardımları, durmuştur. O zamana kadar öğretmenlere mesken temini, tıpkı işletmenin diğer mensuplarına mesken temini ile aynı ehemmiyeti taşıırken şimdi bir nevi öz ve üvey tefriki yapılmağa başlanmıştır. Son zamanlarda Yenişehirin tamamının veya bir kısmının mahalle kaloriferi teşkilatı ile cihazlandırılması tasavvuru ortaya açtığı zaman, işletmenin mamureleri ortasında kalan lise, bu tasavvurun sınırını dışında bırakılmak isteniyor! Halbuki talebenin % 90 ı D.Ç. mensuplarının evlatlarıdır ve lise, D.Ç.İ. için büyük bir kıymet teşkil etmektedir. Son zamanlarda D.Ç.İ. ne bağlanan Divriği işletmesi işçi ve memurlarının da, D.Ç.İ. nin burslusu olarak liseye devam ettikleri görülmüyor. (1960 da bunların sayısı 12 dir). D.Ç.L. nin D.Ç.İ. ile bağlılığı bazan işletme başına geçen müdürlerin şahsî telâkkilerine bağlı olarak muhtelif şekiller almaktadır. Görüştüğüm öğretmenler, bazı müdür isimlerini minnet ile yâdediyorlar. Yalnız bu alâkanın şahsîlikten kurtarılması, bir prensibe bağlanması gerekmektedir.

Bizim mahallinde edindiğimiz intibaa göre D.Ç.L., biricik ağır sanayi şehrimizin biricik lisesi olabilir. Bunun için 1954 de maarife devretme muamelesi üzerinde durmak ve muameleye son verip, liseyi idaresi ve mâliyesi D.Ç.İ. ne ait, nevi şahsına mahsus bir öğretim müessesesi şekline sokmak işini bir problem olarak ele almak lâzımdır. Bu mümkün olmadığı takdirde D.Ç.L. ni, D.Ç.İ. ne bazı bağlarla bağlamak, bu suretle talebesinin %90 nın velileri D.Ç.İ. mensubu olan liseye, ifa ettiği bu vazifeye mukabil maddî bir hak tanımak icabeder. Ancak bu surettir ki teşekkülünü D.Ç.İ. ne borçlu olan Yenişehir, basit bir müşahadenin böyle göstereceği "memur tabakasında ikilik ve içtimai yaşayış şartlarında başkalık" hâdisesi belirlediği anda silinmiş olabilir. Gerçi ifa edilen çeşitli sivil hizmetler ve bu hizmetlerin muhtelif ödemeleri, dünyanın her tarafında öğretim mesleği erbabı ile devletçi ve hususî sanayi müessesesi memurları arasında farklılık gösterir. "Tanrı mesleği" nin bu tarafı herkesin mâlumudur. Fakat yeni doğan bir şehrin en modern mahallesinde "Tann Mesleği" erbabı ile geri kalan meslek mensupları arasında göze çarpan bir yaşayış farkının müşahadesi, ne de olsa, huzuru ve çalışma zevkini kaçırarak bir müşahadedir. Bu iti-

bar ile maddî, mâlî bakımdan D.Ç.L. nin, D.Ç.İ. içine yedirilmesi, İntegré edilmesi, sosyal tabakalar ahengi bakımından da faydalı olacaktır.

Karabük Lisesi, her halde sanayi şehrimizin en yeni ve modern mahallesinde, D.Ç. mensupları çevresinde bulunmanın tesiriyle olacak çeşitli teşkilatlarla mücehhezdir:

- 1 — D.Ç.L. ni Yaşatma Derneği,
- 2 — Okul-Aile Birliği,
- 3 — Öğretmenler Derneği (Merkezi aşağı mahalledeki Atatürk İlk Okulunda).
- 4 — Lise Gazeteciliği (Bu mektebi gazetecilikten sonra bahsedilecektir).

Lisenin öğretici zümresi, bir kaç büyük şehirden sonra Karabük'ün kendileri için bazı tercih sebeplerine sahip olduğunu, İstanbul ve Ankara ile irtibatının faydalar temin ettiğini düşünmektedir. Kadın öğretmenler, erkek meslekdaşlarına göre, Karabük'ü daha tatmin edici bulmaktadırlar. Lise, İstanbul ve Ankara'nın yüksek öğretim müesseselerine müstesnâ muvaffakiyet dereceleriyle girmeye muvaffak olan mezunları ile iftihar ediyor. Bize gösterilen istatistiklere ilâve edilen izahlara bakılırsa Karabük Lisesi, son derece dikkate şayan bir ictimai seyyaliyet hâdisesine vasıtalık yapmakta, yâni işçi vatandaşların çocukları üstün zekâ ve başarıları ile Ankara'da ve İstanbul'daki muhtelif yüksek tahsil müesseselerine girmektedirler. Öğretmen meslekdaşların tamamlayıcı anlatışlarına bakılırsa işçi ve teknisyen elemanların çocukları, D.Ç.L. nin yüzünü bir lise tahsili esnasında Üniversite ve yüksek mektep giriş imtihanlarından daha çok ağartmaktadırlar. Bu günkü Türkiye'nin her tarafında göze çarpan bu hâdise, yâni tahsil nimetinden mahrum kalmış vatandaşların kendi çocuklarını yüksek kültür edinme nimetinden faydalandırmak için didinmeleri hâdisesi, üzerinde ayrıca durulacak sosyo - psikolojik bir realitedir: Bu realitenin anlaşılması için evvelâ istatistikî, sonra izahlı bir araştırmaya girişmek, Türk kültür sosyolojisinin ehemmiyetli meselelerinden biri ve belki başkasıdır.

Fakat D.Ç.L., aynı zamanda, çevreni nmemur tabakasına da ocaklık yapmaktadır. Meselâ 1959-1960 senesinin 60 mezunundan 20 kadan yüksek tahsile ayrılmış, geri kalanının mühi mbir kısmı D.Ç.İ. servislerine intikal eylemiştir. Alâkalılar "fabrikanın liselileri çektiği" üzerinde durmaktadırlar. Bu ciheti yukarıda lisenin idare bakımından tekrar D.Ç.İ. ne bağlanması lüzumu ile birleştirir ve liseyi kendine mahsus bir hüviyete sokmak istersek öğretim programı içine, eski İdadî ve

Sultanilerimizde olduğu gibi bir (Mâlumatı iktisadiye), (İktisadî ve sînai bilgi) dersi sokmak, yahut (Sosyoloji) dersinin iktisadiyat ile alâkalı bahsini etrafı bir şekilde vermek, hülâsa, (Ticaret liselerini) müvazi bir (Sanayi lisesi) ne, yahut (Sanayi - Ticaret lisesi) ne doğrultmak belki mümkün olabilir. O zaman 1959-60 ders yılında yüksek tahsile gitmeyen veya giremeyenlerin veya girmelerine lüzum olmayanların, lüzum olmadığı psikolojik tedkikler sonunda belli olanların çevre ihtiyaçlarına intibakı daha çok kolaylaşmış olacaktır.

Mamafih bu günkü durumu ile dahi D.Ç.L. bizim bir maarif politikası arzusu olarak ileri sürdüğümüz bu hususu karşılamaktan geri kalmıyor. Bir mezunlar istatistiğine göre ilk mezunların 1955 de veren lise, bir taraftan lise - işletme münasebetini, yâni lise tahsili ile kalıp işletmeye girenleri istihdamı bir an'ane haline getirirken öbür taraftan lise - yüksek tahsil - işletme bağlığını da tesisten geri kalmamıştır. Bu ikinci hâdiseyi 1955-1960 için vakıa olarak gösteren, 1961-1965 için de imkân ve tahmin olarak belirten bir istatistikte müessesenin ihtiyacı için yurt içi ve yurt dışı yüksek tahsil müesseselerinde burs ve yardım ile okutturulan ve ileri senelerde de okutturulacak olan talebe sayısı görülmektedir. Aradan belli bir müddet, faraza 10 yıllık bir devre geçtikten sonra meselâ 1955-1965 arasındaki D.Ç.L. mezunlarının D.Ç.İ. içindeki rol ve vazifelerinin gözden geçirilmesi, iktisadî ve kültürel verimlilik bakımından alâka çekici olsa gerektir. Diğer taraftan bu gibi müte-hassis ve kalifiye elemanlar, doğuş, çocukluk ve orta tahsil boyunca tamamen veya kısmen Karabük'lü vashm kazandıklarına göre "Sınıf münevver - Elite Industrielle" in şehre yerleşmesi, intibakı ve şehrin fizyolojisine karışması, *Intégré* olması hâdisesine de meydan verecek, hizmetleri sık sık değişen istikrarsız bir idareçiler ve teknisyenler rejimi, yerini "oturmuş" bir sanayi şehrine bırakacaktır.

Türkiyemizdeki Liseler ne nisbette çevrelerinin köy ve küçük kasaba realitesinin de ihtiyaçlarını karşılıyor? Mühim bir mesel. Böyle bir mesele üzerinde duracak sosyologlar için Karabük D.Ç.L. enteresan bir misal teşkil etse gerektir. 1960-61 ders yılında Doç. C. O. Tütengil idaresinde yapılan bir Karabük tedkik seyahatine ait rapora göre D.Ç.L. çevrenin köylerine âdeta bir Üniversitenin çevresi üzerindeki çekici tesirine benzer bir tesir yapıyor. 1960-61 ders yılında lisede mevcut talebenin 135 inin çevre köylerine mensup olması bu bakımdan çok manâlıdır:

Sayı	Liseye gelme şekli
40	Otobüslerle
15	Karabükte hususi yerlerde
45	" akraba yanında
35	Yaya olarak hergün

D.Ç.L. nin ilk öğretimi itmam bakımından yaptığı bu mesut tesir memleket safhi üzerindeki diğer liselerle mukayese edilirse hem Karabük lehine, hem de başka bakımlardan çok ders verici neticeler elde edilebilir. D.Ç.L. nin bir "Sanayi Lisesi" ne çevrilmesi takdirinde elde edilecek neticeler daha da geniş olacaktır.

Görülüyor ki sanayileşme merkezi olan Karabük'ün maarif müesseseleri çok sıkı bağlarla D.Ç.İ. ne bağlıdır. Bu bağlılık yalnız öğretim nev'i (yâni Lise ve Teknoloji) için değil, aynı zamanda şehir nüfusu bakımından da dikkati çekiyor. Şehirdeki ilk, orta ve teknik öğretim talebelerine ait şu nisbetlere göz atmak kâfidir:

1 — Şehrin ilk mekteplerine devam eden 4500 talebesinin 2700 ü D.Ç.İ. ailelerine mensuptur (%60).

2 — "İş Okulu" mevcudunun büyük ekseriyetini D.Ç.İ. mensupları teşkil etmektedir (%90).

3 — D.Ç. Lisesinin talebe mevcudu 1650 olup 4/5 ü D.Ç.İ. memur ve işçi ailelerine mensup bulunuyor¹².

Bir işletmenin kendi memur ve işçilerinin çocuklarıyla birlikte muhtelif yerlerden gelip yerleşen yeni kasaba halkının ihtiyaçlarını karşılayan bir maarif müessesesini zatî gayretiyle yaratması ve sonunda D.Ç.L. ni Devlete devretmesi yanında bir başka tesire daha şahit olmaktayız.

3. Büyük sanayi ve teknik öğretim;

Büyük sanayi müesseseleriyle maarif ve kültür müesseseleri arasında bildiğimiz ölçü dışında daha tesirli yollarla düzenlenmiş bir işbirliğinin en mükemmel numûnesi Karabük'te görülmektedir. Bir ikinci numûnesi Karabük gibi bir ikinci sanayi şehrimiz olan Kırıkkale'de mevcut ameli "İş Okulu" işte bu maksatla tesis edilmiştir¹³. Üç sene evvel vü-

12) Bu rakamlar son ziyaretimiz tarihi olan 1960 yılı son ayma aittir.

13) Kırıkkale İş Okulu yalnız geceleri çalışmaktadır. Karabük, geceli gündüzlü faaliyet halindedir.

cude gelen ve D.Ç.İ. içinde 1957 ye kadar başarılı teknik öğretime artık nihayet veren bu iş beraberliği, D.Ç. ile M.V. nin müşterek mâlî yardımını sayesinde mümkün olmaktadır. Fabrikaya yakın "İşçi Sarayı"nın bir kanadını işgal eden bu pek tipik mektebin üç ders yılına ait teferruatlı bir cetveli takdim ediyoruz. Cetvelde beş öğretim kolu, öğretici ve öğrenici zümreleriyle, iki kaynaktan son üç ders yılı esnasında gördüğü mâlî yardımlar mikdanyla beraber belirtilmektedir.

Cetvelin birinci sütununda görülen tekniker bölümü muhtelif memleket köşelerindeki "klâsik sanat Enstitüsü" mezunlarını alıyor. Bu bölüm iki daldan ibarettir¹⁴:

1 — Elektrik şubesine gireceklerin Erkek Sanat Enstitülerinin elektrik, radyoculuk, telgraf, telefon şubeleri mezunu olması veya bu şubelerin vize imtihanlarını vermesi lâzımdır.

2 — Makine şubesine gireceklerin Erkek Sanat Enstitülerinin motorculuk, tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, modelcilik, teknik resim şubelerinden mezun olmaları veya bu şubelerin vize imtihanlarını vermiş bulunmaları gerektir.

İkinci sütundaki enstitüler umumiyetle orta mektep hattâ arzu eden Lise mezunlarına açıktır. "Orta Sanat" ise İlk mektep diplomasına sahip olanları almaktadır. Bu üç öğretim bölümünde bizim ziyaretimiz anındaki talebe yekûnu 892 yi bulmakta idi. Şunu da ilâve edelim ki, "İş Okulu", bu dallar için yaş kaydı aramak hususunda çok titiz değildir.

İş mektebinin bu programlı, mektebimsi öğretimi yanında görülen veya çevre D.Ç.İ. ince gösterilen lüzum üzerine muhtelif "Halk Kursları" tertip edilmektedir. Ziyaretimiz sıralarında şu kursları faaliyet halinde gördük:

1 — Halk Terbiyesi Kursları;

Bu kurslar bir nevi ameli hayat mektebi vazifesini görmektedir. Bizim bulunduğumuz sıralarda aile kadınları için "Erkek Gömleği Kursu" tertip edilmişti. Şehirde sayısı 20 yi bulan ve bu kurslardan mezun olan 20 kadın terzi vardır. Bu hanımlar ev hizmetlerinin yanı sıra ailelerine ikinci bir gelir kaynağı temin etmektedirler.

14) Karabük'te ikametimiz sırasında Tekniker talebeleri, muhtelif memleket köşelerindeki "Tekniker Okulları"nın bir hak tanınması maksadı ile lerdir. Şehrin caddelerinde işsiz, güçsüz gezen gençler, âdeta Avrupa ve Amerikanın grev yapan şehirlerinin minyatürü idi! yaptıkları devamsızlık grevine katılmış, böylece bir sempati belirtisi göstermiş-

Yıllar	Tekniker		San'at Enstitüsü		Orta San'at		İlk Okul		Kız		Bütçe Tahsisatı		
	Öğrenci Sayısı	Öğrenen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğrenen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğrenen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğrenen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğrenen Sayısı	Tesekkül (D.C.İ.)	Maarif	Yekûn
1957-1958	—	—	—	—	120	7	134	3	86	4	300.000 L.	40.000 L.	340.000 L.
1958-1959	176	13	128	12	133	15	89	3	57	3	300.000 L.	95.000 L.	516.000 L.
1959-1960	255	21	122	11	171	18	68	3	66	3	350.000 L.	166.000 L.	395.000 L.

Karabük "İş Okulu" 1957-60 arası devresine ait bir istatistik

2 — Endüstri Kursları;

D.Ç.İ. nin hazırladığı imkânlardan faydalanarak işletme içinde işlerin paydos edildiği veya gevşek olduğu elverişli zamanlarda — meselâ Pazar günleri — yapılan bu nazari ve ameli kursların İş ve İşçi Bulma Kurumunca kurumun arzularına — Karabük'te bir İş ve İşçi Bulma Kurumu bulunmadığından — vasıtalık yapan D.Ç.İ. organizasyon müdürlüğünce dikkatle takip edildiği görülüyor. Bu kurslar da derecelidir. Sınai faaliyetle hiç bir alâkası bulunmayanlar gibi biraz alışkanlığı bulunanlar için ayrı ayrı kurslar tertip olunmaktadır.

3 — Ticaret Öğretimi Kursları;

Bu kurslarda âmeli muhasebe dersleri gösterilmektedir.

4 — Yabancı Dil Kursları;

İngilizce, Almanca, Fransızca Kursları D.Ç.İ. mensupları dışındaki vatandaşlarca da rağbet görmektedir.

5 — İlk Öğretim Kursları;

Hiç okumak bilmiyenlerle az bilenler için tertip edilmiş iki derecelik kurslar D.Ç.İ. nin 1954 den itibaren tatbik ettiği işçi alma siyasetine dolayısıyla tesir etmiştir. Mahallinde "Kapı İmtihanı" diye adlandırılan bu imtihan neticesinde işçiliğe giren vatandaşların bu kursları daima hatırladıklarına ve derin bir minnetdarlık duyduklarına şahid oldum. Gerek "İş Okulu" nun, gerek vakit vakit lüzum ve ihtiyaca göre yapılan kursların öğretici zümresi Maarif Vekâleti ve D.Ç.İ. çevrelerinden kadrolu veya muvakkat kadrolu bir düzene tâbidir.

Hülasa mektep ve kurs nevinden olan öğretim faaliyetleri bu faaliyetleri çevirme ile vazifeli bulunan maarife ve D.Ç.İ. ne mensup feragat sahibi ve faziletli muallim ve idareci elemanlarıyla "İş Okulu" sanayi şehrimize bir başka cevvaliyet aşılacaktır. Şehrin günlük hayatına işaret ve belirtileriyle hemen göze çarpan bu cevvaliyet ve hareketlilik ne nisbette bir taraftan D.Ç.İ. nin hususi verimliliğine, öte yandan şehrin işletme dışı iş çevrelerinin umumî prodüktivitesine tesir etmiş ve etmekte bulunmuştur? Meseleyi sadece ortaya atmakla, D.Ç.İ. ile belde topluluğunun minnetdarlık belirtilerine yakından şahit olduğumuzu söylemekle kalacağız. Bu arada 1926 da memleketimize davet edilmiş olan Belçikalı bir terbiye mütehasssının "İş Üniversitesi" projesinden

mülhem görünen bir fikir kırıntısının senelerden sonra Karabük'te kök saldıgını kaydetmek isteriz¹⁵.

Ziyaretimiz sırasında bu kursların sayısının 13 olduğunu müşahade ettik. Kurs dallarını şu tablo gösteriyor: :

1 — Tornacılık	7 — Elektrik
2 — Tesviye	8 — Bobinaj
3 — Elektrik kaynağı	9 — Çelik konstrüksiyon
4 — Oksijen kaynağı	10 — Sıhbi tesisat
5 — Soğuk Demir	11 — Barutçuluk
6 — Teknik resim	12 — Dökümcülük
	13 — Modelcilik

Müddetleri üç aydan altı aya kadar devam eden bu kurs dallarının bir çoğunda başlamış ve ilerlemiş talebelere göre iki üç derece ayırma yapılmaktadır¹⁶.

"İş Okulu" nun kuruluşundan sonra D.Ç.İ. nin içinde sırf kendisi tarafından çevrilen herhangi bir meslekî ve teknik öğretim işi nihayete ermiş midir? Merkez bahis mevzuu olursa bu sorguya müsbet cevap vermek icabeder. Esas itibariyle Maarif Vekâletince idare edilen İş Okulu, müesseseyi öğretim siyaseti bakımından rahata kavuşturmuş bulunuyor. Yalnız Karabük işçi olmayan ve D.Ç.İ. ile takıntısı bulunan iş yerlerinde durum başka. Bu seneye ait bir raporda şu bilgi veriliyor: "... Cumayani kireçtaşı işletmesinde okuma yazma kursu açmış 89 talebe ile 12 İzmir Metalurji şirketi işçisine fabrikada staj imkânı verilmiş, Divriği'de Maden başçavuşu kursu açılmıştır¹⁷".

15) Bk. O. Boisse: İş Üniversitesi, 1926, A. Cevdet tercemesi (Eski harfli, C. I, II). Bir Karabük öğretmeni Belçika'lı terbiyecinin 37 sene evvel Türkiye'ye tavsiye ettiği terbiye sistemini, Belçikalı'dan habersiz olarak ona bağ-lıyor. Filhakika H. K., faydalandığımız eserinde diyor ki: "İş Okulunu bitirenler fabrikada teknik eleman olarak çalışıyorlar. Bu müessesenin ileride (İş Üniversitesi) haline getirilmesi düşünülmektedir." Bk. Sf. 25.

16) "İş Okulu" ile Maarif Vekâleti ve D.Ç.İ. birlikte alâkadar oluyorlar. Birincisini Vekâletin Teknik Öğretim Dairesi, ikincisini de başında vazifesinin ilmi şuuruna sahip bir idarecinin, Cemil Beyin, bulunduğu "D.Ç.İ. Organizasyon ve Eğitim İşleri Servisi" idare ediyor. D.Ç.İ. nin "İş Okulu" ile olan münasebetlerine ait en yeni bilgiler İşletmenin 1960 bilânçosunda bulunuyor. Bk. Sf. 47. Gerek İşletmenin "Organizasyon ve Eğitim Servisi" müdürü Cemil, gerek İş Okulu müdürü Orhan ve müdür muavini Ahmet Beylere bana ve İ. ve İ. Enstitüsü mensuplarına gösterdikleri alâkadan dolayı teşekkür ederim.

17) Bk. D.Ç.İ. 1960 bilânçosu, "Teksir", Sf. 47.

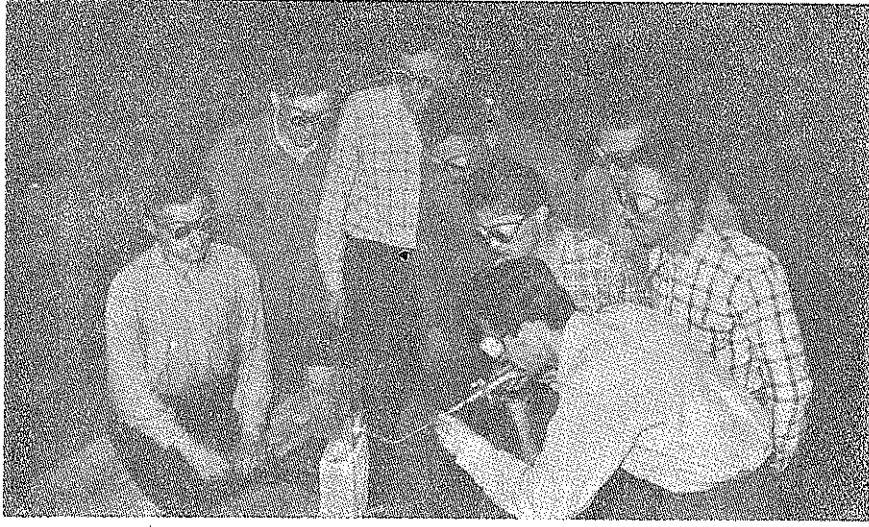
4. Büyük sanayi ve kültürel - mesleki mobilite;

İlk ağır sanayi beldesinin, iktisadi çevre dışında kalan tesirlerinin önce kültürel çevrede görüldüğünü, D.Ç.İ. nin vücuda getirdiği, sonra Maarif Vekâletine devredilen lisenin mezunlarına ait bir istatistikte görüyoruz. İlk mezunlarını 1955 de yeren lise, bir taraftan lise - işletme münasebetini, yâni lise tahsili ile kalıp, işletmeye girenleri istihdamını bir an'ane haline getirirken öbür taraftan lise - yüksek tahsil - işletme bağılılığını da tesisten geri kalmamıştır. Bu ikinci hâdiseyi 1955-1960 için vakia olarak gösteren, 1961-1965 için de imkân ve tahmin olarak belirten bir istatistikte müessesenin ihtiyacı için yurt içi ve yurt dışı yüksek tahsil müesseselerinde burs ve yardım ile okutturulan ve ileri senelerde de okutturulacak olan talebe sayısı görülmektedir.

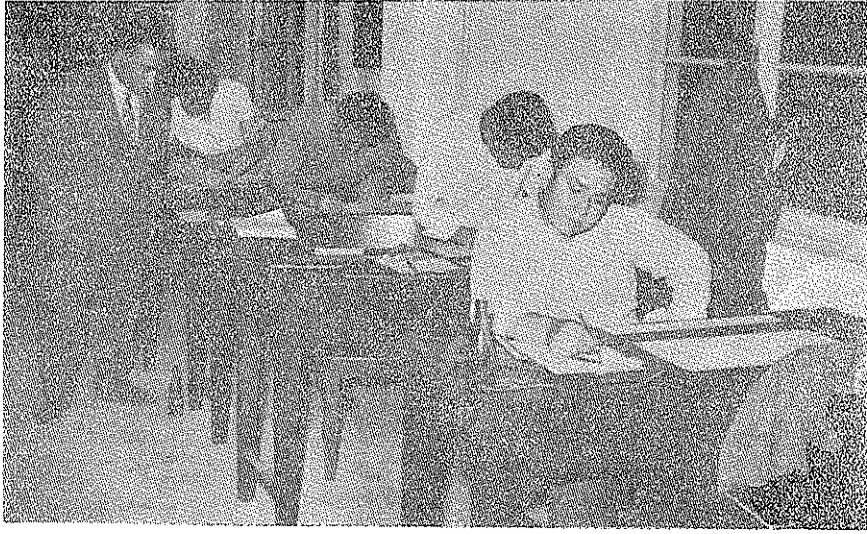
Yurt içi ve yurt dışı yüksek tahsil müesseselerinde okutturulan öğrencilerin mezuniyet tarihlerine göre durumlarını gösterir cetvel

Mezun olma ve yüksek tahsile başlama	Makina	Elektrik	Kimya	İzabe	Maden	İnşaat	Endüstri	İktisat ve Ticaret	Eczacı	Yekûn
1955	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
1957	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2
1959	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1960	4	8	—	—	4	2	—	—	—	18
Y e k û n :	9	11	—	—	4	2	—	—	—	26
Mezun olanlar										
1961	4	1	6	4	3	2	1	2	—	23
1962	7	2	—	3	3	1	1	3	1	21
1963	6	—	1	4	—	—	—	2	—	13
1964	5	—	1	2	2	—	2	—	—	12
1965	2	1	1	2	—	—	—	—	—	6
Y e k û n :	24	4	4	15	8	3	4	7	1	75

Aradan belli bir müddet, faraza on yıllık bir devre geçtikten sonra meselâ 1955-1965 arasındaki D.Ç. Lisesi mezunlarının D.Ç.İ. içindeki rol ve vazifelerinin gözden geçirilmesi, iktisadi ve kültürel verimlilik ba-

Karabük İş Okulu talebeleri Demirellik Atelyesinde
(One of the Work-Shops of the Labour School of Karabük)

Karabük İş Okulu talebeleri öğretmenleri Ahmet Beyle Dershanede
(The Students of the School of Labour with their teacher, Ahmet Bey)

kırundan alâka çekici olsa gerektir. Diğer taraftan bu gibi kalifiye ve mütehassıs elemanlar, doğuş, çocukluk ve orta tahsil boyunca tamamen veya kısmen Karabük'lü vashım kazandıklarına göre "sınai münevver-Elite Industrielle" in şehre yerleşmesi ve intibakı, şehrin fizyolojisine karışması, sosyolojik deyişle *Intégré olması* hâdisesine de meydan verecek, hizmetleri sık sık değişen istikrarsız bir idare rejimi yerini "oturmuş", yarınki ikinci ağır sanayi şehrimiz olacak Ereğli'ye rehber numûne bir sanayi şehri doğacaktır.

İlk ağır sanayi merkezimizin kültürel ve sınai mobilite çevresi olmak bakımından arzettiği canlılığı elle tutulur bir şekilde belirtmek için monografik metodolojiden mülhem bir kaç paragrafı burada okumak isterim.

Önce kültür mobilitesi bakımından, aynı zamanda aile hareketliliği yönünden çok alâka çekici, belki zirai ve sınai çevrelerarası sosyal hareketlilik ve seyyaliyet hâdiselerinde nûmuneleri bulunan tipik bir durum. Bunun 1937 ile başlayan sanayileşmeye, onun neticesi sayılan şehirleşmeye borçluluğu şüphesizdir.

— Sene 1938. İnebolu'nun bir sahil köyünün ilk mektep mualliminin kızı ile (B), kazanın tahsildarının oğlu (A) evleniyor. (A), Ayancık kereste fabrikasında işçi. (A) ve (B) yuvalarını Ayancık'da kuruyorlar. Bir oğulları var.. Bir gün (A), Karabük'e giden bir dostundan mektup alıyor. Mektup (A) yı Karabük'e çağırıyor. Tereddüt devri iki ay sürmekte. Nihayet Karabük'e gitme kararı. Önce yalnız. Fakat Karabük'e gidince dâvet edildiği ustabaşılık başkasına verilmiş. İster istemez, işçi kadrosuyla Karabük Demir Çelik Fabrikalarına 350 kuruş yevmiye ile girmek mecburiyetinde kalıyor. Çarşının alt tarafında, Ankara caddesi üzerinde bir odalı bir yer kirâliyor ve ailesini getirmek üzere memleketine dönüyor. Bu arada bir kız çocukları daha olmuştur. Ailesini ve iki çocuğunu yeni evlerine yerleştiren A şimdi Demir - Çelik Fabrikalarında çalışmaktadır.

— Ayancık'ta rahat bir evde oturmakta iken tek odalı, elektriği ve suyu olmıyan bir eve taşınan aile sıkıntı içinde. Bu arada bir kız çocukları daha oluyor. Bir taraftan ev, diğer taraftan geçim sıkıntısı ile karşılaşan A, üç çocuklu aileyi daha fazla perişan etmemek için köye yolluyor. Bir müdde sonra iyileşerek geri dönen anne ve çocuklar aynı sıkıntılı hayata başlıyorlar. Baba Yenişehir'de yapılmakta olan müessese evlerinden birine talip olmuşsa da verilmiyor. Bunun üzerine istifa etmeğe karar veren (A) nm dilekçesi eleman darlığı dolayısıyla kabul edilmiyor ve istediği ev veriliyor. Böylece gelişlerinin dördüncü senesinde D.Ç.İ. evlerinden birine taşınıyorlar. Bu sırada (A) mn ücreti de yavaş yavaş arttığından ailenin maddi ve manevi vaziyeti düzelmektedir. 1950 senesinde aile 5 bin lira kadar para da biriktirmiştir. Aile reisi 2 arkadaşıyla D.Ç.İ. nden ayrılıp dışarda bir atölye kurmak, serbest çalışmak istiyor. Fakat B buna muhalefet ediyor. Çünkü ilk gelişlerinde çektiği sıkıntılı

hayat onu bezdirmiştir. Bir yandan fabrikanın nisbeten rahat evinden ayrılmak istememekte, öte yandan da çocuklarını düşünmektedir. Artık mektep çağına gelen çocuklara mektep çok yakındır. Halbuki fabrikadan, dolayısıyla Yenişehir'den ayrıldıkları takdirde, çocukların o zamanki yegâne ilk okul olan D.Ç. ilk okuluna (şimdiki lise) devamları zorlaşacaktır.

Aile reisi, baştan kararlı olmasına rağmen B'nin devamlı ısrarlarına dayanamıyarak bu ısrardan vazgeçiyor. Fakat iki arkadaşı ise fabrikadan ayrılarak 15 bin lira kadar bir sermaye ile bir tamir atölyesi açarak işe giriyorlar. Bugün bir haddhane sahibi olmuşlardır. Sermâyeleri üç yüz bin lirayı bulmuştur. A şimdi pişmandır. Her zaman B'ye "Sen karışmasaydın zengin olacaktık" diye serzenişte bulunuyor!

Bugün birer sene arayla 2 çocukları liseyi bitirmiş olup İstanbul Üniversitesi'ne devam etmektedirler. A çocuklarının tahsili boyunca ikametini temin etmek ve yaklaşmış olan emekliliğinden sonraki hayatını geçirmek üzere İstanbul'da, Kartal-Maltepe'de bir daire satın almıştır. İki yıl sonra A emekli olacak... Şimdi aile yeni bir meseleyle karşı karşıyadır: Bir yandan A'nın emekliliğine 2 sene var, öte yandan fabrikanın bursiyeri olan kızları tahsillerini tamamlıyacaklarımdan 6 sene mecburi hizmet görmek üzere Karabük'e dönmek mecburiyetindedir. Fakat A ve B'nin çocukları mecburi hizmetlerini bitirdikten sonra Karabük'ten ayrılırlar mı? Yoksa bütün aile, A, B, çocukları, Karabük nüfus kütüğündeki ve Karabük ekonomisindeki yerlerini "oturmuş", "istikrarlı" olarak muhafaza edebilecekler mi? İşte belli olmayan bir nokta!

Karabük'ün çeyrek asırlık hayatının en mahrem, en samimi, o nisbette en mühim anlarını aksettiren bu tipik, fakat o derece umumileştirilmeğe elverişli monografisi içinde *ailevi mobilite*'ye müvazi bir *mesleki mobilite* misali bulunduğu dikkat etmişsinizdir: *A'nın D.Ç.İ. nde kalması, iki işçi arkadaşının hususi sektöre geçmesi, Karabük'deki büyük sanayi müessesesinin küçük sanayi hayatına tesiri bahsi ile de alâkali olan bu noktayı faydalandığımız bir başka kaynak vasıtası ile aydınlatmak faydalı olacaktır. Bu denemelerden yalnız ikisini — ki aynı zamanda alâkaların bir otobiyografisidir — nakledeceğim:*

Babamı bir yaşında kaybettim. İlk mektebi 1919'da bitirince hayata atıldım. İlk olarak İstanbul'dan Trakya'ya geçerek orada seyyar satıcılık yapan ağabeyime yardıma başladım. İkinci Cihan Harbi başlayınca İstanbul'a döndüm. Orada bir iki ay seyyar satıcılık yaptıktan sonra 1939'da Karabük'e bulunan amcamın yanına geldim. Sekiz sene fabrikada çalıştım, bu arada askerliğimi de D. Ç. İ. nde çalışarak bitirdim. Tasarruf ettiğim paralarla 1945'de hal yerinde baraka bir dükkân aldım. İki sene sonra mevkiî iyi bir dükkâna taşındım. Bir müddet sonra 1948'de Müesseseden ayrıldım. 1957'de bir aralık manifaturacılık yaptım ve ortak olarak bir haddahane kurdum. 1957'de de yalnız olarak çalışmaya başladım. Şimdi işimi az çok modern bir hale soktum. Bütün inşaatlara demir satabilecek durumdayım. Günlük, yani sekiz saatlik

istihsal 15 ten 25 işçi çalıştırıyorum. Biri 150, diğeri 85 beygir güçlü iki motorum vardır. Kolla, mazotla çalışan 3 tav fırınım var. Haddehanem üç tezgâhlıdır...

2 — İ. S anlatıyor:

1939 yılında Karabük'e geldim. Fabrikaya işçi olarak girdim. İnşaat bakımında çalışmaya başladım. 1939 yılında dışarda hırdavat satışıyla uğraşırken ayrıca fabrikadaki işime de devam ediyordum. 1944 yılında müesseseden ayrıldım. 1952 ye kadar demir ticareti ve komisyonculukla meşgul oldum. 1952 yılında bir haddehane kurdum. Bu, tezgahlı idi. 1956 yılında ayrıca bir zirai âletler atölyesi ile birlikte bir de hadde satm alarak burasını da kardeşimle beraber ortak çalıştırmaya başladım. Ayrıca 1953 yılında gerek kendi tâmir işlerimizi, gerekse piyasa işlerini yapmak üzere bir torna atölyesi kurarak ortak çalıştım. Ayrıca 1956 yılında ikinci bir torna atölyesini ortak olarak kurdum. 1957 yılında bir atölyede bilumum otoların silindir gömleğini imal etmeye başladım. Bundan başka 1959 da ilk defa olarak bir metrelik santrifüj boru makinesini tamamen kendi tesislerimizle imal ederek bu işe devam ettim. Ayrıca şahsen iki haddehane daha kurarak bunlardan birini faaliyete geçirdim. Diğeri ise cereyan verilmemesi yüzünden çalışmamaktadır. Haddehanelerin günlük istihsali 11 tondur. 3 ü faal, 1 i gayrı faal 4 tezgahım vardır. Günde 3, var diyada 60 - 65 işçi çalıştırabilirim.

"Karabük Hâdiessi" — ki gerçekten bir hâdise sayılmağa ve üzerine durulmağa değer — vesilesiyle *ıctimai hareketlilik* misali olarak verdiğim bu üç otobiyografik taslak, vesileler ve vasıtalar yaratıldığı takdirde bir kudret ve ibda potansiyelinin seferber edilmesinde toplanmaktadır. Karabük bu bakımdan geniş bir sınaî ve meslekî psiko-sosyoloji laboratuvarı olarak müşahade ve tahlilcilerini beklemektedir¹⁸.

5 — Sanayileşme - şehirleşme ve Karabük matbuatı:

Bugünkü Karabük kazası, bir bakıma 67 vilâyetin belki 62 sinde de görülmeyen bir gazetecilik hareketine sahne olmaktadır. Bu hareketin 1937 ile başlayan sanayileşmeğe, onun neticesi sayılan şehirleşmeğe borçluluğu şüphesizdir.

Bir mevkîin modern mânada şehirleşmesini belirten görünüşlerden biri de *halk efkârı*, *efkârı umumiye* denen mânevî realiteyi aksettiren bir gazetecilik hayatıdır. XIX. asır boyunca görülen şehirleşmeler hemen hemen umumiyetle gazete çıkarma hareketleri ile atbaşı gitmiştir. XX.

18) Bu üç paragraf, I. ve İ. ve I. E. ndeki Karabük arşivinde suretleri saklı Y.T. ve R.U. raporlarından alınmıştır. Bahis mevzuu ettiğimiz bu meslekî mobilitenin idareci zümre ile alâkalı meselelerinden birini şu değerli araştırmada takib etmek mümkündür. Bk. R. Kervin: Türkiye'de işletme idarecilerinin bugünkü durumu, 1960, İstanbul (İ. ve İ. E. "Sosyal Siyaset Konferansları, Ayı Basım, C. 9-11, Sf. 55-60).

asırda garbın ve Amerikanın XVIII. ve XIX. asırlarını yaşayan Türkiyenin Karabük'ünde de aynı tezahüre şahit olmağımız gayet tabiidir. Neşredilen gazetelerin ne nisbette umumi veya zümrevî halk efkârların aksettirdiği, "zarf" ile "mazruf" un münasebeti, gazetenin "beyaz" ı üzerindeki "kara" ların ne ölçüde kolektif tasavvurlara aynalık yaptığı meselesini, başka ifade ile gazetecilik fizyolojisini bir tarafa bırakarak hareketin belirtilerini tasvirle kalacağız.

Karabük, Osmanlı imparatorluğunun bir köy mahallesi olarak, Kastamonu vilâyeti kültür çevresi içinde Cumhuriyet öncesi Karabük'ü ihtiva eden Safranbolu, İmparatorluk devrinin gazeteciliğinden ne nisbette nasibini almıştır? Bu sualin cevabını Türk matbuat tarihçisine bırakarak Cumhuriyet devrine atladığımız takdirde Karabük köyünü ve bağlı olduğu Safranbolu kazasını artık Kastamonu'ya değil, Zonguldak'a bağlı görüyoruz. O halde coğrafi ve idari bakımdan Zonguldak kültür çevresi ile karşılaşırız.

Zonguldak, tıpkı konumuz olan Karabük gibi hızlı bir sanayileşme ve şehirleşme vetiresi yaşayan şehirlerimiz arasındadır. Zonguldak matbuatı ile alâkalı bir kaynağa göre Zonguldak gazeteciliği 1923 yılı Mart ayında kurulan "Zonguldak" isimli bir günlük gazete ile başlamış, "Kö-mür" adlı bir başka gazete ile takviye edilmiş, daha sonra "Karaelmas" "Karainci", "Doğu" mecmuaları ile desteklenmiş bulunuyor¹⁹. Bu arada Zonguldak Mâden Mühendisleri Derneğince çıkartılan "Mâden" adlı fennî ve ilmi dergi de "Ocak" isimli gazete çıkmış, 1950 - 60 arasında siyasi parti ikiliğini aksettiren bir kaç gazete daha neşredilmiştir. Bugün "Yeni Zonguldak", "Yeni Ses", "Sabah", "Millet", "Sancak", "Küçük Gazete" gibi siyasi, "Sendika" adlı meslekî ve sendikal gazeteleri bulunan Zonguldak bir çevre olarak düşünüldüğü takdirde şu matbuat belirtileri ile karşılaşılır:

— Bartın'da "Bartın" ve "Devrim" "Ekspres Bartın" gazeteleri, "Kıvılcım" ve "Yeni Mefkûre" dergileri. Bunlardan "Bartın", 6-Eylül-1924 de kurulmuş olup bugün dahi neşriyatına devam eden en eski taşra gazetelerinden biridir. Haftada iki defa çıkan "Bartın", Birinci B.M.M. âzasından Cemal Aliş tarafından çıkarılıyor. Zonguldak Bölgesi ve dolayısıyla Karabük bibliyografyası içinde "Bartın" ın kırk yıllık koleksiyonu ehemmiyetli bir yer işgal etmektedir.

- Safranbolu'da "Seyyah" gazetesi ve "Şule", "Nazikter" mecmuaları,
- Çaycuma'da "Çaycuma" gazetesi.
- Amasra Gazetesi :

19) Bunlardan "Karaelmas", sonradan Zonguldak Halkevi'ne devredilmiş, bir çok vilâyetlerdeki Halkevi dergilerine katılmıştır.

Zonguldak, Kastamonu, Karabük matbuat tarihinde "kurucu" olarak görünen T. Karaoğuz, yeni doğan turistik kasabanın gazeteciliğini de kurmuştur. Gerçekten 1952 de yine T. K. un tesis eylediği "Amasrayı Sevenler Derneği" nin organı olarak (Amasra) gazetesi çıkarılmıştır. Yalnız gazete çeşitli vesilelerle arasıra intişar ediyor. Amasra'nın turistik bir kasaba olması etrafında faydalı bir kaynaktır.

Üç Zonguldak kazasına dördüncü kaza olarak dahil olan Karabük'ün gazeteciliğini şimdi ele alabiliriz:

Karabük, çevrenin matbuat hayatına, bekleneceği gibi bir gazete ile değil²⁰, çok faydalı bir edebî mecmua ile başlamıştır: Karabük Dergisi²¹. Şehrin mahallî bir veya bir kaç gazete sahibi olması için 1946 dan sonraki çok partili devri beklemek, hattâ yeni bir siyasi partinin iktidara geçmesini görmek gerekiyor.

Gerçekten Karabük'de ilk gazete 14.Mayıs.1950 den sonraki heyecanlı particilik havası içinde neşredilmiştir²². Bu başlangıç bir taraftan umumi gazetecilik belirtileriyle devam ederken aynı zamanda meslekî matbuat tezahürlerine de vesile olmuş, yüksek fen mensupları ile D.Ç.İ.

20) Bk. B. S.: Zonguldak'ta Matbuat Hayatı, 1941, İş Mecmuası, S. 38, Sf. 9-20. Bu kaynakta Zonguldak çevresi gazeteciliği hakkında bir hayli bilgi verilmektedir. 1923 den son zamanlara kadar devam eden uzun bir devrenin Zonguldak gazeteciliği, tek bir insanın himmet ve gayretlerine borçludur: Tahir Karaoğuz. Millî inkılâp yıllarının tanınmış şairi olan Karaoğuz Bey, yakın zamanlarda gazetecilik faaliyetlerine son vermiş, bu yüzden vilâyet gazeteciliği de cılızlaşmış bulunuyor.

21) Karabük, 1939-40 da nahiye teşkilâtına kavuşmuş olup, kaza olunca kadar nahiye müdürlüğü ve belediye reisliği yapmış olanlar arasında tanınmış folklorcu Sadi Yâver Ataman 1942 de ilk ziyaretimiz esnasında bize Karabük folklorunda "okunan belde mânevi varlığını tanıtmıştı. Mecmua, değerli folklorcunun gayretiyle bir müddet devam etmiş, sonra mecmuacılığımız hazin kaderini paylaşmış ve durmuştur. Mecmuanın Halkevleri tarafından belli bir devrede her vilâyette çıkarılan mahallî folklor araştırmaları an'anesinin tesiri altında çıktığı anlaşılıyor. Koleksiyonlarımız ele geçiremediğimiz bu mecmuanın "Karabük Araştırma Merkezi" arşivi için temin edilmesi temenniye değer.

22) Mamafih Zonguldak'ta Karaoğuz'un rehberliği ile 1923 den sonra başlayan gazeteciliğin 1937 den sonraki devamı esnasında çıkan "Zonguldak" "Kömür" gazetelerile adı zikredilen mecmualar sanayi merkezi olan Karabük'ün çeşitli meseleleriyle de alâkalanmıştır. Zonguldak'ta Tahir Karaoğuz Beyin matbaasında göz gezdirmek fırsatım elde ettiğim mahallî gazete ve mecmua koleksiyonları, Karabük'ün teşekkülünü günügününe takip edecek olanlar için çok lâzım bir kaynaktır.

işçileri adına çıkardıkları iki gazete ve mecmua doğmuştur²³. Mahallî matbuattaki bu husus, yani meslekî jurnalizm, 67 vilâyetin ancak bir kaçında görülebilir. Sanayileşmenin gazeteciliğe yaptığı bu tesir, ayrı bir ehemmiyeti haizdir.

On yıllık Karabük matbuatı devresi — ki burada yalnızca “gazete” kastediliyor — hakkında günü gününe bilgi vermenin yeri burası değildir. İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsünde yeni kurulan “Anket ve Araştırma Merkezi” Zonguldak çevresini de içine alan böyle bir deneme işini tasarlıyor. Biz burada yalnız ziyaretimiz esnasındaki durumu elde edebildiğimiz tarihi bilgi ile birlikte tesbit edeceğiz.

1 — “Karabük” Gazetesi :

Karabük’ün kaza olmadan evvelki Nahiye devrinde, 1952 de Zonguldak’ın emektar gazetecisi muharrir ve şair T. Karaoğuz tarafından tesis edilmiş ve oğlu Çağlayan Karaoğuz adına müsaadesi alınmış büyük hacimde 4 sahifelik ilk gazetesi. Karabük, o zaman Safranbolu nahiyesi olduğu için gazetenin mavi renkli, noktalı siyah harfli adı “Safranbolu” kelimesi ve iki yanında câmi ve fabrika ile âdeta hâlelenmiş bir halde dir. 1953 den sonra Karaoğuz, gazeteyi Kemal Çivici’ye devretmiş, o da “Yeni Karabük” ismi ile çıkarmağa devam eylemiştir.

2 — “Yeni Karabük” Gazetesi :

T. Karaoğuz’un “Karabük” ü “Yeni” ilâvesile neşre bir müddet devam edilmiştir.

3 — “Yeni Karabük” Gazetesi :

Gazeteyi Kemal Çivici’den devralan ve eski belediye reislerinden bulunan Tank As tarafından neşrolunuyor.

4 — “Demokrat Karabük” Gazetesi :

Eski belediye reislerinden Fevzi Fırat’la kardeşi Galip Fırat tarafından çıkarılıyor.

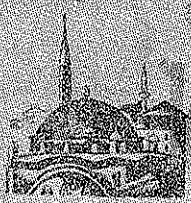
23) Karabük matbuatında meslekî jurnalizmin iki belirtisi vardır:

1 — İş yolu (Ağır Sanayi İşçileri Sendikası Gazetesi),

2 — Demir - Çelik (Mühendisler Birliği Mecmuası).

İkincisi devam ettiğinden ileride zikredeceğiz. Fakat birincisi üç sene çıkmış ve arkası gelmemiştir. Onbeş günlük olan bu meslekî gazete 1.1.1952’de tesis edilmiş, 1.1.1955’de son nüshasını neşrederek kapanmıştır. 72 nüshayı ihtiva eden kolleksiyonu sendika kitapevinde saklıdır. Karabük sendikacıları, zamanında çok iyi tesirler bırakmış olan ve sendikacılığa hizmeti dokunan bu meslekî gazetelerini yeniden çıkarma tasavvurundadırlar.

500
1000
1500
2000
2500
3000
3500
4000
4500
5000

Karabük
KARABÜK

Genc Kalemler

Medeniyet Şahkasının Merdiveni Sanattır.
Onbes günde bir çıkar, Karabük Demir - Çelik Listesi
Kültür - Edebiyat Kulu Yayın Organıdır.

2
Ağustos
1961
Çarşamba

Yeni Karabük
EĞİTİM EĞRİ OĞRU'YA OĞRU

Sahibi ve Sorumlusu
TARİK ZE
Yazı İşleri Müdürü
T. Karaman
Yayın Kurulu Başkanı
T. Karaman

Yıllık Sayı 2419

Pazartan itibaren her gün çıkar

25 Kuruş

Demokrat Karabük

MÜHÜRÜMÜZ SEVİZ MİDAT

ÇARŞAMBA
AGUSTOS 1961

PAZARTAN İTİBAREN HER GÜN ÇIKAR
SİYASİ MEMLEKET GAZETESİ

DALİP FİHR
Yazı İşleri Müdürü

Karabük Postası

Müdürlüğü: İZMİR KARABÜK
Sahibi ve Sorumlusu: T. Karaman

GÜNLÜK SİYASİ MEMLEKET GAZETESİ

5 Sayı 1 - 428

2 AGUSTOS 1961 ÇARŞAMBA

Fiyatı 10 Kt.

Pazartan itibaren her gün çıkar

DEMİR ve ÇELİK

KARABÜK AĞIR SANAYİ MÜHENDİSLERİ DERNEĞİNİN DERGİSİDİR
KARABÜK AĞIR SANAYİ MÜHENDİSLERİ TARAFINDAN YAYINLANIR

Sayı 4

Mayıs 1961

Yıllık 18

Yazı İşleri Müdürü: T. Karaman
Müdür Yardımcısı: T. Karaman

Karabük Ağırlık Sanayi Mühendisleri Derneği Yayınları

Karabük'de çıkan gazete ve mecmuaların başlıkları
(The headlines of the Reviews and Newspapers of Karabük)

5 — "Karabük Postası" Gazetesi :

Aynı zamanda bir matbaa sahibi de olan Necmeddin Ersözlü tarafından neşrediliyor²⁴.

6 — "Okul Sesi" Gazetesi :

Onbeş günlük olan bu gazeteyi D.Ç.L. çıkıyor. Hoca ve talebe yazı birliğinin mektep dışına akseden bir tezahürü. Aynı tezahürün bir başka tecellisi de yine onbeş günde bir neşredilen "Genç Kalemler" de görülüyor.

7 — "Genç Kalemler" Gazetesi :

1911 de Selânik'te neşredilen ve edebiyat tarihimizde bir merhalenin adı olan "Genç Kalemler" başlığını 1961 de tam yarım asır sonra kullanan Karabük Lise gençliği, önce bir köy mahallesinden şehir haline gelen Karabük'ü ile, sonra Türkiye'nin sayısı bir hayli olan liseleri içinde gazete sahibi D.Ç.L. ile, nihayet garbdeki sanayi inkilâbının felsefi rehberliğini yapmış *Descartes*'ın adını vecizesiyle birlikte parolalaştıran gazetesiyle dikkati çekmekten geri kalmıyor. Hele gazetenin en son gördüğümüz 18. Mayıs. 1961 tarihli nüshasının baştan başa bir siyasi ve ictimai hareketin — yani 27 Mayıs'ın — literatürüne hasredilen muh-teviyatı, gazeteciliğimizin 101 yıl sonra "Taşra" ya, çeyrek asır önce Türkiye haritası üzerinde izi bile bulunmayan bir köy köşesinin şehirleşen çevresine nasıl intikal ettiğini göstermesi, sanayileşme ile kültürleşme ve-tirelerinin karşılıklı münasebetlerini belirtmesi itibariyle pek mânalıdır.

8 — "Demir - Çelik" mecmuası :

Karabük Ağır Sanayi Mühendisler Derneği tarafından neşredilir. 1951 de tesis edilmiş olup devam etmektedir.

Görülüyor ki Endüstri - Jurnalizm münasebeti düşünülürken Karabük bir zengin misâl olarak görünüyor. Kazanın matbuatı ne nisbette endüstriyel (büyük sanayi) ve onunla birlikte artizanal (küçük sanat ve sanayi) meselelerini aksettiriyor? Türk matbuat tarihinin "taşra" sını araştırıcılar için ehemmiyetli bir nokta. Sadece biz "Demir - Çelik Mecmuası" nın bu vazifeyi, yalnız Karabük ölçüsünde değil, aynı zamanda memleket çapında ifa ettiğini söylemekle kalacağız.

Bir problem olarak Karabük matbuat hayatının *iktisadi gazetecilik* diyebileceğimiz bir sahada bir kaç elemana muhtaç olduğunu, bu gibi unsurlarla techiz edilecek bir *Karabük gazeteciliği*'nin bütün memleket

24) Karabük'te dört matbaa vardır. Şehir gazeteleri ile beraber bazan küçük eserler de basmakta, resmî dairelerin basım ihtiyacını karşılamaktadır.

gazeteciliğinin ekonomik neşriyatı için de bir iktibas ve istifade kaynağı teşkil edebileceğini, hatta akademik çevreler için faydalar temin eyleyeceğini düşünüyoruz. İstanbul Üniversitesine bağlı "Gazetecilik Enstitüsü"nde D.Ç.İ. bursu ile okutturulacak bir D.Ç.L. mezunu işi şimdiden alâkahları düşündürtse yeridir.

6 — Karabük'de dinî hayat:

Nihayet sanayileşme - şehirleşme denen çifte vetirenin iktisadi tesirleri dışındaki sosyo - kültürel tezahürlerini belirtmeğe son vermek için dinî sosyoloji ile ilgili tarafları ele almak istiyoruz.

Sosyal müesseseler arasında "beşer - anthropos" in "insan - homo" olması ameliyesinde esaslı bir payı olan dinî müessesenin çeyrek asır esnasında teşekkül eden bir beldede kendiliğinden teessüs edişi, müessesenin menşei ve tekâmülü hakkında sosyolojik mülâhazalarda bulunmak isteyenler, taze, müşahhas ve henüz tarihe, maziye mal olmamış Karabük realitesi üzerinde durabilirler.

Son zamanlarda bir çok garbh âlimlerin Türkiye üzerinde dururken Türk din sosyolojisini alâkalandıran hâdise ve hareketleri, iktisadiyatı ilgilendirenlerden farklı olmyan bir ehemmiyetle gözönüne aldıkları görülmektedir²⁵. En azından Cumhuriyet devrinden bu yana halkın ve muhtelif zümrelerin dinî davranışlarını müşahedeye tâbi tutan ilmi araştırmalardan mahrum bulunuyoruz. Bunun yanında otoritenin son kırk yıl esnasında din karşısındaki tutumu gerek kelime mânasıyla anlaşılan dinî müessese (yani mesçit ve camilerin idaresiyle birlikte Diyanet işleri teşkilâtı, müftülükler...), gerek sosyolojik mânada düşünülecek din müessesesi (dinî itikat ve fikirler, dinî ve siyasî müesseseler münasebeti, din terbiyesi ve din öğretimi siyaseti, ibadet dili ile alâkalı cereyanlar) karşısındaki davranış ve icraatı hakkında tek elden çıkmış, emek mahsulü dinî eserlerden bahsedecek durumda değiliz. Yalnız kırk şu kadar senelik bibliyografik malzemeye toplu bir bakış ve bu bakışı sosyal realitenin hatırlanabilecek olupbitenleri ile karşılaştırma neticesinde Cumhuriyet Türkiye'sinin dinî siyaseti yukarıda belirtilen iki mânadaki müessese bakımından tesbit edilebilir:

1 — Bu devrede devlet ile dinin birbirinden ayrılması, bir bakıma çok hayırlı ve istikbal nâmına ümit verici, garblılaştırma bakımından çok

25) Nümüne olarak değerli Alman müsteşriki Prof. G. Jaeschke'yi, Kanada İslâm Araştırmalar Enstitüsü Müdürü Prof. Smith'i, Londra İktisat Mektebi mensuplarından sosyal antropolojist Dr. P. Stirling'i ve Türkiye'deki dinî, içtimai değişmeler hakkındaki geçen yıl bir seminer tertip eden La Hay I.S.S. Enstitüsünü zikrederim.

esaslî bir efkârı umumiye doğurmuş, memlekette yer yer cami yaptırma veya onarma dernekleri kendiliğinden vücade gelmiştir. Dernek sayıları ile onların inşa ve tâmir ettikleri mesçit ve camilerin bir hayli olduğunu memleket gaeztelerinde sık sık gördüğümüz haberlere dayanarak söyleyebilirsiniz.

Ancak devlet ve dinî işler tefriki, cemiyet yapımıza ait bir sosyolojik bilgiden mahrum olarak ele alındığı, körü körüne yürütüldüğü için beklenen neticeyi doğuramamış, fiiliyatta adeta din aleyhdan bir davranıştan farksız gibi kalmıştır. Zira meselâ memleketimizdeki ekalliyetlerin dinî teşkilâtına ve o teşkilâtı destekliyen malî varlığa, dinî vakıflara, dinî terbiye cihazlarına, hülâsa Devlet dışı idare zihniyetine sahip bir İslâm cemaat organizasyonu mevcut değildir. Öte taraftan her hangi bir ideolojiden mahrum olan, teorisi ve tarifi bulunmayan müphem bir laisizm, böyle bir cemaat nüvesinin teşekkülüne de günlük ve bayağı politika yoluyla engel olmuş, yahut gerçek laisizm siyasetinin gerektireceği "Dinî Cemaat Teşkilâtı" için her hangi bir tedvin hareketine girişilmemiştir. İnkilâbın ilk zamanlarında C.H.P. kayıtsız kaldığı an'anevi ve medresevi din öğretimine biraz sonra nihayet vermiş, onların yerine Maarif Vekâletine bağlı "İmam Hatip Mektepleri" kurulmuşsa da kısa bir müddet sonra kapatılmış, böylece ilk orta ve yüksek öğretimin dinî terbiye ile her türlü alâkasını kesmiştir.

Yirmi yedi yıl iktidarda kalan C.H.P. 1945 sonlarında İkinci Dünya Harbinin demokrasiler lehine netice vermesi ve alt tabakalardan gelip toplanan içtimai tazyiklerin artması üzerine, iktidardan ayrılışından bir müddet evvel dinî öğretime aleyhdar olan laisizmin, gerçek mânadaki laik bir terbiye siyasetiyle değiştirmiş, daha doğrusu değiştirmeye istemiyerek mecbur kalmış, İlâhiyat Fakültesi ile İmam Hatip Mekteplerini yemiden tesise karar vermiş ve kararını icra etmiş ise de bu yeni davranış yirmi yedi senelik parti yıpranmasını durduramamış, nihayet 14 Mayıs 1950 de bilinen siyasî iktidar değişmesi vukua gelmiştir.

2 — Bu devrede 14 Mayıs 1950 tarihi, iki nevi dinî terbiye siyasetinin birbirinden ayrıldığı âna rastlıyor. Bu tarihten sonra D.P. her ne kadar dinî terbiye ve öğretim probleminde ehemmiyet vermiş ise de, gayenin dinî terbiye ve öğretim değil, şuursuz ve şıarsızca ve her pahaya halkın sempatisini kazanma olması, böylece gerçek bir kültür dâvası aleyhine yeni bir çirkin siyasî istismarın ortaya çıkması, dinî kültürün modern ve felsefi mânada derinleşmesi nâmına hiç bir netice vermemiş, belki de geriletmiştir denebilir. Bu iki içtimai değişmeyi, yani yukanda belirtilen iki mânadaki dinî müessese durumunu, hiç bir yer, Türkiye şe-

hırları araşıma katılan yirmi beş yıllık Karabük kadar aydın bir şekilde gösteremez. C.H.P. nin gayrı ilmi, şuursuz bir Voltaire-çilikten, "Esprit fort" culuktan sözde mülhem din politikası gibi D.P. nin gayn ahlâkî, o nisbette şuursuz, peşi bırakılmış din siyaseti de asıl sosyal - dinî hayatın kendi tabîi yürüyüşünü değıştirememiş, yeni bir şehrin halkı siyasetten, particilikten uzak kalarak kendi mânevî ihtiyacını yine kendi eli ve kesesiyle karşılamasını bilmiştir. Şimdi bu hareketi anlatacağız.

Ankara-Zonguldak şimendifer hattının inşası münasebetiyle adı işitilen 13 haneli Karabük, 1935 de yalnız ahşap minareli, kerpiç bir odadan ibaret köy camiiine sahiptir. Halbuki 1962 de, ikisi inşa halinde bulunan 9 cami vardır. Bu camiler tamamıyla kendiliğinden doğan ve memleket sathı üzerinde genişlemesi gereken halk hareketlerinin eseridir. Avrupada bilhassa Rönesanstan beri, aramızdaki gayrı müslim ekalliyet çevrelerinde öteden beri bir cemaat işi olan mabed inşa ve idaresi yolu, bu suretle şanayileşen Türkiyenin bir ağır sanayi şehrinde bütün hususiyetleri ve mânalı taraflarıyla kendisini göstermiştir.

Karabük'ün dinî hayatına hizmet eden müesseseler — ki burada "Müessese" kelimesini bina mânasında kullanıyoruz — bahsinde şehrin demografik gelişmesine muvazi bir cami ihtiyacı belirlemektedir. Bu günkü Karabük'de minareleriyle göze çarpan yedi cami vardır.

1 — Karabük mahalle camii:

1937 den çok evvel mevcut olan bu ahşap minareli, kerpiç yapılı cami, 1937 den sonra bir müddet Karabük'ün cum'a ve bayram namazı ihtiyacını karşılamıştır. Bu vazifesini bugün yalnız kendi çevresi içinde ifa etmektedir²⁶.

2 — Mahkûmlar Mescidi:

D.Ç.İ. nde bir zamanlar mahkûmları çalıştırma usulünün tatbik edildiği mâlumdur. Bu mahkûmlar Köprübaşı'na ahşap minareli bir cami inşa ettirmişlerdi. Bina bugün D.Ç.İ. işçi meskeni olarak kullanılmaktadır.

3 — Yenişehir camii:

Başta D.Ç.İ. işçilerinin bulunduğu çeşitli halk zümreleri, Yenişehir

26) Bu cami, eski Karabük mahalesinin Kuyu ve Dibeği yanındadır. İ. ve İ. E. mensuplarının Karabük kuruluşunun V. senesindeki Karabük ziyaretini gösteren fotoğrafta cami ile beraber kuyu ve dibek de fardekiliyor.

Karabük - Yenişehir Camiinden bir görünüş.
(A view from the Yenişehir Mosque, Karabük)

D.Ç.İ. ne bağlayan iniş yolu üzerinde, beldenin en görünüşlü bir yerinde bu mabedi inşa ettirmişlerdir²⁷.

4 — Bayır mahallesi camii:

Karabük'ün asıl kasaba camii vazifesini ifa eden ve yerini inşaatı yakında bitecek "Ulu Cami" ye bırakacağı anlaşılan bu camiden sonra,

5 — Kayabaşı camii:

6 — Yeşilmahalle camii²⁸,

7 — Soğuksu cami,

adlarını taşıdıkları semtlerin dinî ihtiyaçlarını karşılıyorlar.

Birincisi müstesna hemen hepsi 1937 den sonraki Karabük'de kendiliğinden, halk teşebbüsü mahsulü olarak vücade gelen bu camilere üç yenisini ilâve hareketi başlanmış bulunmaktadır: Esentepe, Atatürk, Bayır. Bu üç teşebbüsten ilk ikisinin adımları son zamanlarda atılmış bulunuyor. Fakat bu yeni teşebbüslerin üçüncüsü, yerinin merkezîliği sebebiyle çok dinamik bir halk hareketine vesile olmaktadır.

Karabük'ün şehirleşmesinde görülen nüfus kaynakları çeşitliliği, dinî davranışlara da in'ikâs etmektedir. Faydalandığımız bir raporda şöyle deniyor: "Halkın müşterek dinî adetleri yok. Her bölge halkı ayrı ananelere sahip. Fakat zamanla inanç ve örf ayrılıkları kaybolacaktır, kanaatındayız"²⁹.

27) Yenişehir camii'nin ilk tasavvurunun D.Ç.İ. işçi çevresinden gelmiş, tasavvurun gerçekleşmesi için ilk malî yardım işçi ücretlerinden her ay birer lira kesilmesi ile başlamıştır. İşçi sınıfı psikolojisi itibariyle, Marxizmin işçi sınıfı adına ileri sürdüğü din aleyhdarı telâkkinin nasıl sadece bir "Feylesof düşüncesi" olmaktan ileri gidemeyeceğini gösteriyor. Karabük'deki iş hayatının temsilcileri ancak Yenişehir camii'nin inşasından sonra "Ulu Cami" i yaptıрмаğa teşebbüs edeceklerdir. (Bk. Zonguldak gazetesi: 7.Şubat.1948, Sf. 3-4). Bu kaynakta derneğin nizâmnâmesi neşredilmiştir. İlk dernek reisi Lâmioğlu Kadri'dir. Diğer kurucular Karabük ve afranbolunun çeşitli sosyal zümrelerine mensup olan zevattır.

28) Kayabaşı Camii'nin yeri 1937 ferdasında geniş bir sahayı köylülerden satm alan Dedeoğlu tarafından cami yaptıran heyete teberru edilmiştir.

29) Bk. Y. T. raporu. Bizim yerinde yaptığımız bir müşahedeye göre bir kısım Karabüklüler ölüm hâdiselerinden 40, bazıları ise 52 gün sonra mevlit okutmaktadırlar. Bir kaynaşma devresi sonunda örf ve adet vahdetinin tees-süsü beklenebilir. Karabük halkının muhtelif Türkiye bölgelerinden gelişi bu

Şehirleşme ameliyesi içinde camileşme, yahut cami sahibi olma dileğinin kollektif derinliğini göstermek için yalnız yukarıda şaret ettiğim üç cami yaptırma teşebbüsünden sonuncusu hakkında bilgi vermediği uygun buluyoruz.

Gerçekten beldenin morfolojik gelişmesinin doğurduğu sosyal ihtiyaçlardan olan "cami", sayıları içine şimdi bir yenisi ve en büyüğü katılmak üzeredir. Bayır mahallesindeki eski cami — ki eskiliği 1937 den sonraki zamanla başlar — yanında yeni bir cami inşası tasavvuru, D.Ç.İ. dışındaki şehir iş sahası için ciddi bir zaruret halini almış, 1945 tarihlerinde bu maksatla "Karabük Cmai Yaptırma Derneği" kurulmuştur³⁰.

Üç yıl evveline, 1957 ye gelinceye kadar uzun bir hazırlık ve bekleme devresi geçire ndernek, Karabük avukatlarından Kalafatoğlu Ali Beyin tuttuğunu koparan himmet ve gayreti ile tekrar faaliyete geçmiş, kasasında toplanan 20.000 lira nakdi, üç hamiyetli vatandaşın teberruu olan arşadan ibaret aynı varlığı ile derhal teşebbüse geçmiştir³¹.

D.Ç.İ. nin hediyesi olan 25 ton ham demirle³² fahri hizmetlerini arzeden mimar ve mühendislerin alâkaları, atılan adımları takviye ve teşvik etmiş, derhal işe girişilmiştir. Bizim ziyaretimiz sıralarında — ki 1960 sonlarıdır — temel katının inşaatı bitmiş, camiin yaşaması için bu katta düşünülen 72 dükkân biraz meydana çıkmış, hattâ 100 lira aylık üzerinden birer yıllık kirâ bedelleri bilâ tahsil olunarak Dernek gelirine katılmış bulunuyordu. Adının "Ulu Cami" olması şimdide nkararlaşmış bulunan ma'bed 25/40 metre murabbai saha üzerinde 1500 kişilik ve

gibi örf başkalıklarında da görülmektedir. Aynı hâdisenin yaşanmış bir tecrübesine de burada işaret etmek isterim.

Karabük'ü son ziyaretimiz sırasında Adapazarımdan Karabük'e gelip yerleşmiş değerli bir iş adamı, tüccar ve müteahhit Demir Beyin merhum annesi için okuttuğu bir mevlût merasiminde bulunmak fırsat ve zevkini elde ettim. Dinleyici cemaat, Türkiye'nin dört bucağından gelmiş, yerleşmiş yeni Karabüklülerdi. Kültürlü ve münevver Karabük müftüsü Hüseyin beyin her tabaka halkın sevgisine nail olmuş bir şahsiyet olarak merasime fiilî surette katılması, şehirleşmenin çeşitli dinî duygu ve telâkkilerin, davranışların tecanüse kavuşmağa yüz tuttuğunu da göstermektedir. Beni bu dinî toplantıya davet eden Demir Beye burada teşekkür etmek isterim.

30) Derneğin statüsü ve alâkalı malûmat için Bk. Kömür Gazetesi, 1945 Zonguldak, 15.2.1945. Camiin bitmesinden sonra Dernek bir ortamektep inşasını da düşünmektedir.

31) Arsa hediye edenler: Mustafa Yazıcı, Abdî Geredeli, Taslakoglu Hüseyin.

32) Bu ham demir hususi sektör haddecileri tarafından bedelsiz olarak işlenmiştir.

çift minareli olarak inşa edilmektedir³³. D.Ç.İ. nin bir işveren olarak yaptığı ve daha da yapması beklenen aynı yardımlar yanında D.Ç.İ. nin işçileri de aylıklarından topladıkları 3000 lirayı her ay dernek kasasına yatırmaktadırlar. Esasen D.Ç.İ. işçileri bu gibi dinî hizmet yardımlarına tâ Yenişehir camii inşaatından beri alışmış bulunmakta ve bu yardımlarını müstesnâ bir dinî duygu ile yapmaktadırlar³⁴.

Mabedlerin iç hizmetleri bakımından eleman eksikliği göze çarpıyor. Pek azı İmam - Müezzin - Vâiz üçlülüğüne sahip. Meselâ Yenişehir ve Kayabaşı camilerinde dinî hizmet fahrilik esasına dayanıyor ve resmî alâkalar dışında kalıyor. Bütün bu camiler içinde mevkî ve görünüşü ile en göze batan, Yenişehir camiidir. Çifte minareli "Ulu cami" in inşaatı bitinceye kadar bu hâkim görünüşünü muhafaza edecek olan "Yenişehir Camii" için bir dikkatli müşahit şöyle diyor: "Yenişehir halkının dinî hayata pek rağbet etmediği görülüyor. Müdavimleri öteki mahallelerden gelenler. Yalnız ramazan esnasında işçi zümresinin rağbeti fazla. O kadar ki teravih için küçük gelen camide çifte teravih kılınıyor³⁵".

Türk mânevi kudretinin tarih boyunca tezahür etmiş, hâla da etmekte olan belirtileri sayılan bu mabed inşası hamlesi, Karabük merkezinden çevreye doğru kendiliğinden sirayet etmektedir. Meselâ eski Karabük mahallesinde de bir "Cami Yaptırma Derneği" nin faaliyetine şahit olmaktadır. Yaptırma yanında yaşatma dileği ile, din ve cemiyet arasındaki ebedî sayılabilecek sosyal bağıllığı ile alâkalı endişelerin de karşıldığını, İmparatorluk İdaresinin son asırlarda ihmal ettiği, Cumhuriyet idaresinin ne hukukî, ne de ahlâkî olmayan şekilde bazan gaye dışı kullandığı vakıf müessesesi ruhunun yaşatıldığını, bir rönesans geçirdiğini göstermek itibariyle sevindiricidir. Bir sanayi şehri çevresine uzayan bu hamlenin mesut gerçekleştirmeleri karşısında şu iki sosyolojik mülahazada bulunmak mümkündür:

1 — Cami yerleri nâzım bir şehir plânında belirtilmemiştir. Esasen ileride anlatacağımız veçhile böyle bir plân da mevcut değildir;

2 — Bu yeni sanayi şehrinin kendiliğinden beliren cami ihtiyacı

33) Y. T. raporuna göre Dernekçiler İstanbul'daki Ortaköy camiini model olarak seçmişlerdir.

34) Yerinde edindiğimiz bilgiye göre teşebbüs işçi zümresi içinde doğmuş ve ilk malî kaynak işçi aylıklarından kesilen birer lira ile vücade gelmiştir. Y. T. raporunda da şu kayıt var: Yenişehir camii yapılırken işçiler aylıklarından birer lira ayırmışlar, sonuna kadar vermeğe devam etmişler". (Rapor, Karabük Araştırma arşivinde bulunmaktadır).

35) Bk. Aynı Y. T. raporu.

ne nisbette gerçek, yeni Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun ve yetiştirilmiş dinî hizmet erbabı ile techiz ediliyor? Bu sual de aynı şekilde bizi umumi Türkiye problemlerinden birine, dinî terbiye işine sevk etmektedir.

Bu iki mesele, Türk şehir sosyolojisini urbanizme ve din sosyolojisine bağlıyor ve bizi bütün Türkiye'ye şâmil ve burada bir yana bırakılması lâzım umumî bir probleme götürüyor.

7 — Çeşitli diğer tesirler:

Karabük şehir olarak teşekküle başladığı günlerden bu yana, cemaat halinden cemiyet şekline geçen topluluklarda görülmesi bir bakıma tabii karşılanan suçluluk hâdiselerine sahne olmaktan geri kalmamıştır. 1935 de 13 haneli Karabük, her hangi bir suç davranışına yabancı iken 1937 den itibaren bazı suçlara sahne olmuştur.

Suç işlemenin ilk nevi, D.Ç.İ. ile alâkalıdır. Şöyle ki müessesenin II. Dünya Harbi yıllarına rasthyan kuruluşu ve işletmeye açıldığı ilk devrede D.Ç.İ. nin emniyeti ile alâkalı suçlar işitilmiştir. Nev'i casusluk olan bu suçlar ne gibi vak'alarla belirmiştir? Bu hususta müphem söylentilerin hududunu geçen hiç bir şey bilmiyoruz. Söyliyeceğimiz bir şey varsa o da şudur: 1942 deki ilk Karabük seyahatimiz esnasında çok sıkı ve mutad olandan başka emniyet ve nezaret tedbirlerinin alındığına şahit olmuştuk. Harb sonu ile bu tedbirlerin sıklığı da ortadan kalkmıştır.

İkinci nevi suçluluk, toprak yüzünden vukua geliyor. Bunun da D.Ç.İ. kuruluşu ile dolayısıyla alâaksı var. Biz 1940 - 42 sıralarında bu nevi suçların bulunmadığını yerinde öğrenmiştik. Bazı dikkatli müşahitlerin notları arasında bu çeşit suçluluk da görülüyor. D. Ç. İ. nin genişlemesi, inşaat ve mesken işleri, demografik gelişme, arazinin değerlendirilmesi neticesinde bu durum doğmuş olmalı ve toprak dâvalarına meydan vermiş bulunmalıdır³⁶.

Yeni Karabük'e has suçluluklardan biri de sarkıntılıkla alâkalı. İlk

36) Karabük D.Ç.İ. nin ziyaretimiz esnasında Lisenin sosyoloji öğretmeni Râna Hamm'm talebelerine kendi nezareti altında yaptırdığı vazifeler dosyasını, yüksek öğretimdeki sosyoloji tedrisatı nâmına gıpta ile karşıladığını burada belirtmek yerinde olur. Değerli sosyoloji öğretmeni Râna Okur, bu "vazife" lerden bir kaçını I. ve İ. E. ndeki "Karabük Araştırma Merkezi" arşivine hediye etmiştir. Biz bu vazifeler arasında 1961 de D.Ç.İ. son sınıf talebesi olan Fikret Yıldırım'ın "Karabük'te Suçluluk" incelemelerinden faydalanıyoruz. Bu vesile ile D.Ç.İ. sosyoloji hocasına ve talebelerine teşekkür etmek isteriz.

zamanlarda, 1937 - 47 aralarında bu nevi suçların sıklığı anlatılıyor. İstanbulun 1908 - 1914 arası Şehzadebaşı Direklerarası vak'alanna ait roman ve hikâyeleri hatırlatan bu gibi sarkıntılıklar, 1947 den sonra çok azalmış, bu gün ise sarkıntılık, sosyal kontrol altına girmiş ve "ayb" hükmüne bağlanmıştır. Kız ve kadın kaçırmadan başka olan, yeni şehirleşen yerlerin cadde ve sokaklarında ekseriya rastlanan bu davranış "harfendazlık" dan ibarettir. Karabük'ün demografik gelişmesinden bahsederken memleketin dört tarafından ve çeşitli sosyal tabakalardan kopmuş insan akınına işaret etmiştir. Bu arada teknokrat ve bürokrat — yani mühendisler ve memurlar — zümrenin kaynağını İstanbul ve Ankara'dan aldığı, hatta bunlar arasında yabancı memleketlerde yetişmişlerin bulunduğu aşikârdır. Bu vaziyet, nüfusu bir düziye dış akınla kabaaran Karabük'de örf, adet, hayat telâkkisi, kadın - erkek münasebeti... gibi sosyal yaşayış farklılıkları gösterecek, sosyolojik ifade ile "ahlâki ve kültürel tecanüssüzlük" doğuracaktır. Fakat aradan geçen zamanın, hattâ belki her yıl bu "tecanüssüzlük" halini "Tecanüs - Bir cinsten olma" durumuna sokacağı şüphesizdir³⁷.

Dikkatli müşahitlerin, fasıllı olarak beldeyi ziyaret edenlerin intibaları bu kabil hükümleri doğru göstermektedir. Şehrin çeyrek asırlık kısa tarihçesi içinde doruklara yaslanan Yenişehirin bu moral tecanüsü yaratma hususunda rol oynadığını gösteriyor. Şehirleşen Karabük'de çatışan çeşitli örf ve adetler, bu arada kadın - erkek münasebetlerinde "günah" fikri, "ayb" düşüncesi yerini "normal" e bırakmakta, ilk zamanlarda Yenişehir ve Bayır semtleri arasında görülen kadın telâkkisi farkları ortadan kalkmaktadır. İlk ve orta öğretimdeki ko-edukasyon rejimi — yani tedrisatın ve terbiyenin muhtelit oluşu — da bu hususta rolü olan müessirler arasındadır. Sarkıntılık ve "harfendazlık" vak'alanın azalması, şehrin XXV. yılında pek müşahade edilmemesi bundan ötü-

37) Karabük'teki bu nevi suçluluk ve "harfendazlık" hâdiseleri, Tanzimat devri ve sonrası, bilhassa 1908 - 1923 arası İstanbul şehir hayatına ve kadın-erkek münasebetlerine dair hatıralar ile karşılaştırmak mümkün. O zamanların kadın modasının (daraltılmış çarşaf, çarşaf ucu ile saçları sıkma, kenara atılmış ince peçe... kılığının) her nedense İstanbul halkı arasında "Tango" diye adlandırıldığını hatırlıyorum. Bugün hâla yeni şehirleşen şehirlerimizde "İstanbulvari" giyinen kadınlara "tango" adının takıldığı, sarkıntılıkların bu "tango"lara teveccüh ettiği, sonra alışıldığı görülmektedir. Sanayileşme yolu ile şehirleşme, bu intibakı Karabük'te görüldüğü gibi çabuklaştırıyor. Kadın memur ve muallimlerin İstanbul, İzmir, Ankara, Samsun... gibi bir kaç büyük şehirden sonra Karabük'ü tercih etmeleri, bu hâdise ile alakasız değildir. Garbhlaşma ile şehirleşme münasebeti için Bk. F.Z.F.: A.I.S. İstanbul Komitesi Raporu. (İ. ve İ. E. Arşivi).

rüdü. Karabük belde - şahsiyet hürriyetini kazandıkça modern cemiyete mahsus her çeşit kıymet hükümleri de müesseseseleşecek, sosyal ahlâkta tecanüs hasıl olacaktır.

Şunu da söyleyelim ki garbde ve Amerikada da yeni teşekkül eden sanayi şehirleri, başlangıçta başka neviden "ahlâki tecanüssüzlük - Hé-térogénéité morale" lere sahne olmuştur. Hele yeni beldeleri dolduran insanlar çeşitli ülkelerden, dil ve medeniyet sahalardan geldiği takdirde bu durum daha keskin çizgilerle kendisini gösterir. Zamanla köy, kasaba ve şehir insanları, yani birbirlerinin hareketlerine "günah", "ayıp" "yasak", hükümlerini yapıştıranlar, yavaş yavaş, homojeniteye kavuşmuşlar, yani şehirleşmişler, bu suretle maddî bir hâdise olan şehirleşmeyi manevî mahiyetteki şehirleşme ile tamamlamışlardır. Konusu sosyal olan romanlarda ekseriya bu çatışma ve istihalelere rastlanır. Karabük çevresinin çeyrek asırlık teşekkülü esnasındaki bu neviden davranış çatışmalarını, Türk roman ve hikâyeciliğinde görmek, Türk şehir sosyolojisini ve şehirlerin sosyolojik istihalelerini anlamak bakımlarından da faydalı olacaktır.

Nihayet Karabük'de dil sosyolojisi ile alakalı bir "Tecanüssüzlükten tecanüse doğru" hâdisenin de müşahade edildiğine işaret edelim. 1942 de Karabük'ü ilk ziyaretimiz esnasında bazı mahkûm kafîleleri D.Ç.İ. nde belli bir ücretle çalıştırıyorlardı. Çeşitli memleket köşelerinden gelen bu mahkûm vatandaşların ağızından toplanan halk şiiirlerinde lehçe ve şive başkalıkları görmüştük³⁸. Bu noktayı bazı türkçe öğretmenlerinin müşahade ve beyanları da tasdik etmişti. Bu gün 31.000 nüfuslu, yani — ilmi bir heyetin tahminine göre 100.000 nüfuslu olacak — Karabük'ün bir nevi dil potahğı vazifesi göreceği, çeşitli Türk lehçe ve şivelerini, belki de Türkiyede konuşulan başka dilleri lisanî ve millî tecanüse kavuşturacak, "İstanbul Türkçesi" ni yayacaktır. Karabük doğumlu çocuk ve gençlerde bu tecanüs belirtilerinin şimdiden görüldüğü anlaşıyor. Şehirleşme ve cemaat halinden cemiyet haline geçme esnasında çeşitli ağız, lehçe, şivelerin de kaynaşma ameliyesinin geçirdiği safhalar bir diktafonla tesbit edilebilir. Belli bir zaman sonraki "tesbit" ler, öncekilerle mukayese etmek, fonetik ve vokabüler değişikliklerini anlamağa da yardım edecektir. Böyle bir tecrübî usul tatbikatı için fırsat henüz kaybolmamıştır. Zira şehirleşme vetiresi Karabük'de cereyan etme halindedir. İstanbul, Ankara ve Erzurum Üniversitelerinin Türkoloji ve lisaniyat ile alakalı Enstitü, kürsü ve hocalarını, Karabük'ün "iktisadiyatı" nı

38) Bk. Z. F. F.: Karabük'ün teşekkülü, 1943 (Memleket Tedkikleri Konferansları) içinde, Sf. 12-20.

inceleyen ekonomist, "içtimaiyat" ını yoklayan sosyolog yanında yer alarak sosyal bir bütün olan Karabük laboratuvarında tecrübi "lisaniyat" çalışmalarında bulunabilirler.

Sanayileşme yolu ile şehirleşmenin beldenin edebî hayatına tesiri de dikkati çekiyor. Geniş mânada anlaşılan edebiyata dahil gazetecilik hayatı dışında kalan bir edebî faaliyetin belirtilerini yalnız mahallî gazetelerde ve bu arada edebî bir gazete olan "Genç Kalemler" de değil, şehir dışı çevrelerde de görmekteyiz. 1935 den evvel şüphesiz kapalı bir köy halk edebiyatı gıdası ile, edebî folkloru ile yaşayan Karabük, bugün sesini şehir dışı bölgelerde işittiren, adı yaygın halk şairlerine sahiptir. Öbür yandan memleket içinde konusu Karabük olan bir çok çeşitli, yazılar, edebî, fennî röportajlar, şürler neşredilmiştir. Gerek Karabük içinde gerek dışında yazılmış, Karabük konulu neşriyatın topu birden bir Karabük Literatürü gibi düşünüldüğü takdirde temsil ettiği kalem faaliyeti, 3.Nisan.1937 de başlayan kuruluş olmaksızın vücuda gelemeyecekti. Bu itibarla sanayileşme - şehirleşme kompleksi, Karabük Literatürü denen socio - littéraire hâdisenin illetini teşkil etmektedir. Yirmi yıl önce neşredilen "Karabük" mecmuası ile on yıllık Karabük gazetelerinin koleksiyonlan, göç veya doğum yeri olarak Karabük'li olan veya olmayan muharrir ve şairlerin yazılan ile ilerideki araştıncıların şüphesiz dikkatini çekecektir.

Sanayileşmenin Karabük'e mahsus mahallî bir edebî faaliyete mevdan vermesi, iktisadî - sınaî neviden bir sosyal değişme ile edebî çeşitlen bir içtimai değişme arasında vakıa olan münasebete işaret ederken bir de mefkûre olan alâkaya işaret yerinde olur.

Sanayileşme, devrimizin hayat ve cemiyet "Telâkki - Conception, Anschauung" si içinde merkezi bir rol oynuyor. XX. asrın ikinci yansına girerken bu telâkki ve görüş hızlı bir surette derinleşip yayılıyor. XIX. asır, "insan" ı, "kapitalist insan" olarak vasıflandırmıştı. XX. asrınkine de "sınaî insan" denmektedir³⁹. Türkiye, kendine mahsus bir yapı içinden çıkarak "kapitalist insan" devrini yaşayamadan "sınaî insan" basamağına atlamak zarureti ile karşı karşıya bulunuyor. 3.Nisan.1937 de "Bük" lerin ve çeltik tarlalarının bulunduğu bir çukur sahada derin bir sanayileşme hamlesiyle temeli atılan adım bu zaruretin ifadesidir.

XXV. yılını bugün andığımız D.Ç.İ., teknik genişleme ve ekonomik büyüme neticesini, şüphesiz yeni Türk "sınaî adam" tipini bütün katego-

39). Bk. C. Kerr ve üç arkadaşı: Industrialism and industrial man, 1960, Harvard University, Sf. 1-332 (Bu esere ait ve Doç. S. Z. tarafından terceme edilmiş hülâsa "S.S.K." mn C. 9-11 nde görülebilir).

nilerile yaratmağa mecburdur. Kuruluşunu ve genişletilmesini yabancı “sınai adam” lara borçlu olduğumuz Karabük D.Ç.İ. nin öteki memleket köşelerindeki benzerleri artık Türk “sınai adam” larına ve sanayiye muhtaç olduğu yeni tip “idareci sınıf - Managerial class” a muhtaçtır.

İşte bu noktada tabir caizse sınai bir edebiyata düşen vazifeler vardır. Bu vazifelerin en esaslı olanı Karabük çevresinde “İçtimai hareketlilik, mobilite - Mobilité sociale, social mobility” ye misal teşkil edecek fertlerin ve ailelerin gerçek ve sembolleştirilmiş biyografilerini hazırlamaktan ibarettir. İktisat Fakültesi talebelerinden iki Karabük’lü, bize D.Ç.İ. nden ayrılarak veya D.Ç.İ. ne bağlılığını muhafaza ederek demircilik atölyesi kuran bir kaç sanatkârla, vasıfsız işçi durumundan üstün bir vasıflı işçi vaziyetine yükselen ve fertleri de başka neviden mobilite’lere konu olan bir aile hakkında küçük monografiler hazırlamışlardır⁴⁰. İktisat Fakültesindeki “İ. ve İ.E. Karabük Araştırma Merkezi” nde saklı bulunan bu dökümanlara benzer vesikalar biricik ağır sanayi beldesindeki içtimai - sınai mobilite etrafında yapılacak ilmi ve edebi neviden neşriyatın en azından yol gösteren, teşvik edici rolünü belirtecektir. Aynı neviden edebi bir faaliyet şimdiye kadar D.Ç.İ. nde çalışmış, fakat bugün biri müstesna hiç biri daimi olarak müessesede kalmamış Yüksek Maden Mühendislerinin ferdi ve ailevi hayatları için de bahis mevzuu olabilir. Bunlar arasında hususi teşebbüs sektörüne atılmış olanların hayatta takibi ise yeni Türk manajer sınıfının ve “sınai adam” ın yetiştirme ve terbiyesi hususunda çok ders verici olacaktır.

Bu suretle Karabük’ün şehirleşmesiyle alakalı, sosyolojinin muhtelif kollarıyla ilgili reel ve mefkûrevî neviden sosyal tesirlere ait konuşmamızı kapıyoruz. Tanrı kısmet ederse gelecek konuşmada Karabük’ün şehirleşmesiyle alakalı son sohbetimizi yapacağız.

Karabük’ün kültürel bakımdan nasıl şehirleştiğini en iyi ve veziz şekilde gösteren cihet, memleket ölçüsünde edebi entegrasyona dahil olmasıdır. Bir taraftan asırlarca halkın manevi gıdasını temin eden halk edebiyatı, bu 25 yıllık sanayi şehrinde de kök salmış, öbür yandan yeni Karabük’ün halk şairi sesini başka memleket köşelerinde duyur-

mağa başlamıştır. Konuşmama bu edebî entegrasyonun bir belirtisi ile, Karabük'lü Aşık İrfanî'nin memleketin tâ öteki ucundaki bir vilâyet gazetesinde rastladığımız ve Karabük'ün Türkiye şehirler ve beldeler bütününe artık entegre olduğunu gösteren şiiri ile nihayet veriyorum⁴¹.

Karakış tufanı vurdu başıma,
Aşıp geldim beğler sizin illere!
Sanki bir zehirdir kattı aşma,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

Görün bakın beyler sevda neyledi?
Gam ile kasavet bizi peyledi.
Felek cefasını bende eyledi,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

Söylesem derdimi şu dağlar inler!
Yalvarsam bir taşa sözümü dinler!
Yol gösterir bana periler cinler,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

Yuva kuramadım sıla taşından,
Oturup yemedim tatlı aşından,
Zalimin sevdası gitmez başından,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

Gönlüm telaşlıdır içim kavrulur,
Vurur deli poyraz eser savrulur,
Yar aklıma gelir sinem devrilir,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

Aşık İrfan derki, gülü dereyim,
Nasipse murada bende ereyim.
İzin verin beyler yari göreyim,
Aşıp geldim Beyler sizin illere...

41) Bk. Hür Söz gazetesi, 1961, Erzurum'da çıkan günlük gazete: 19.8.1961 Sf. 3. Parçaların 4. mısraları Karabük'lü şairin Erzurum'a seyahat ettiğini de gösteriyor.